

Poštno plačano v gotovini

Posamezna številka stane 4 din

35
LENNIK

MENTOR

1937 - 1938
ŠTEVILKA 9-10

Vsebina 9-10. številke:

Ivan Cankar, Materi 253 / Bernard Andoljšek, Nekaj spominov iz Krekovega življenja 254 / Karel Mausser, Nocoj sem se srečal s seboj... 256 / Jože Dolar, Studenlje ob Krki 257 / Leopold Stanek, Izgovarjava naših dijakov 241 / France Vodnik, Od bajke do življenjepisa 245 / France Vodnik, O mladem optimizmu 247 / Karel Mausser, Vrabc v žlebu 249 / Gusti Jeraša, Črtica o divjem petelinu 250 / Dr. Ivo Česnik, Paberki iz zgodovine židovstva na Slovenskem 251 / Ivan Čampa, Srebrna žetev 254 / Zmago Zorman, Asparagus 257 / Karel Mausser, Moja duša 258 / Karel Mausser, Berač Čenc 259 / Lojze Grozde, Majska 260 / Vanek Vukov, Gazela 260 / A. S. Puškin, Ptička 260 / Jos. Janež, „Nisem nadarjen“ 261 / Iris, Pozdrav 265 / Zmago Zorman, Armino se k ljudstvu 264 / Ivan Sekornja, Nov dan 267 / Mihael Vodeb, Pevec 268 / Jože Brejc, Pomladanska 268 / Janez Remič, Onemoglost 268 / Joža Lovrenčič, Šolarska 269 / Prvemu uredniku 270 / Josip Mikuluš, Razkriti greh 270 / Jože Cukale, Slepec 272 / Mihael Vodeb, Večerna 272 / Janez Remič, Ob reki 272 / Obzornik 273 / Novo knjige 273 / Pomenki 278 / Rešitev zank in gupank 280 / Ob sklepu letnika 280.

Urednišvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 7. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavljajo vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom v začetku meseca. — Izdaja ga Prosvetna zveza v Ljubljani (odg. Vinko Zor, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.)

Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska tiskarna Tiskovnega društva v Kranju.

Celoletna naročnina za dijake Din 30., za druge in zavode Din 40. Posam. številka Din 4.—. Plačuje se naprej. — Stev. ček. računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit. 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah „Katoliških misijonov“ v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vsa naročnina za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Od 3% — 5%

Vam obrestujemo prihranke, ki jih naložite pri nas.

Kratkoročna posojila

dajemo pod ugodnimi pogoji.

Za vse naše obveznosti

jamči z vsem premoženjem in davčno močjo Dravske banovine.

Hranilnica Dravske banovine

Celje

Ljubljana

Maribor

Ivan Cankar:

Materi

Kadar ti pogledam v oko, ljuba moja mati, pretrese mi srce in vsi dobri sklepi mi polnijo dušo, katere mi malokdaj izpolni v poznejših dneh lahkomišelna glava.

Bogve, koliko bi dal, da bi me ne pogledala nikdar žalostno! Dal bi vso svojo srečo, ker takrat vidim v tvojem pogledu vso kazen, katera me lahkomišelneža zadene, ker v samoti tako malokrat mislim na tvojo žalost.

Kadar me obiščeš v mestu, vidim tvoje prošnje v tvojem pogledu prej, nego pridejo iz tvojih ust.

In kadar mi govoriš trde besede, bi skoraj ne verjel vanje, ko berem v tvojih očeh tako veliko ljubezen, ko vidim, da bi me rajši poljubila, kot mi očitala moje ravnanje.

Kako se mi srce stiska, kadar vidim v tvojem očesu nezadovoljnost! Kako si želim, da bi trenutki hitro odleteli, da bi se name spet ozrlo prijazno sonce, tvoje oko!

V tvojem očesu vidim odsev svojih del: vidim, ali so vredna plačila ali kazni. Bog ne daj, da bi kedaj, ko bo moje obzorje širje, ko bom gledal svet kakor z visoke gore, in ne kakor iz ječe, ko bom imel svoje prepričanje, in ne tisto, katero mi bodo vbijali v glavo drugi. Bog ne daj, da bi zaslužil takrat en sam žalosten pogled tvojega očesa!

*

Ohrani mi nebo to oko do zadnjih dni mojega življenja! Naj bo tvoja sodba, ljuba moja mati, o zadnjih dneh mojega življenja z lepimi črkami zapisana v tvojem očesu!

To črtico je napisal Ivan Cankar l. 1895., ko je bil v sedemnajstem letu. Prepisal sem jo iz njegove beležnice kot dijak. Matej Mikuž. — S to opombo je izšel ta Cankarjev biser iz dijaških let v tržaškem „Novem rodu“ l. III. str. 41. Za majnik ga ponatiskujemo, da bi si naš današnji rod ob njem izprašal vest.

Nekaj spominov iz Krekovega življenja.¹⁾

Kot dijaka sva skupaj stanovala in bila sva si resnična prijatelja. Na Starem trgu blizu Zalaznika je bilo naše dijaško bivališče. Pokojna gospa Zalaznikova je bila prava dobrotnica revnim dijakom, zlasti je cenila vedno živahnega in veselega Kreka. Vsem je bil dober, za vsakega je imel dobrohotno besedo, žalil ni nobenega, pomagal je, kjer je mogel. Kresal je vedno dovtipe.

Njegov večkrat preluknjani in zašiti klobuk, ki ga je nosil v petek in svetek na glavi, in to štiri leta, ni bil znan le vsem prebivalcem hiše, kjer smo stanovali, poznal ga je ves Stari trg. Čimbolj smo brili norce iz njegovega pokrivala, tembolj ponosen je bil nanj. V verzih ga je proslavljal. Ko mu je gospa Zalaznikova ponudila nekoč nov klobuk, jo je zavrnil, češ da mu je njegovo pokrivalo ljubše kakor cilinder. „Nosil ga bom, dokler mi ga veter ne odpihne,“ je ponosno vzkliknil. Ko sem ga v poznejših letih srečal kot semeniščarja s cilindrom²⁾ na glavi, mi je potožil, da se z novim pokrivalom ne more sprizniti, in je obžaloval, da je moral odložiti staro „reto“, kakor je imenoval svojega starega veterana.

Veleinteresanten pojav je bil Krek kot dijak. Štiri leta sem ga poznal kot gimnazijca. Nikdar ni imel šolske knjige, vsaj na stanovanju je nisem videl. Da je kazal vsaj na zunaj dijaka, je nosil v šolo vsak dan samo eno in isto knjigo, Močnikovo Aritmetiko, ki pa ni bila podobna knjigi, pač pa je bila kot „Fliegende Blätter“.³⁾ Kupil jo je bil pri starinarju za 20 krajcarjev. Toliko so stale njega knjige kot višjega gimnazijca in nič več. Profesorji so dobro vedeli, da hodi Krek brez knjig v šolo, in so ga večkrat ozmerjali. Pa se ni zmenil

¹⁾ Objavljamo spis l. 1935. v Ljubljani umrlega B. Andoljška, nadučitelja v pokoju. Napisal ga je bil pred desetimi leti na mojo željo, sporočeno mu po Krekovi sestri Cilki. Nameraval sem ga porabiti takrat, kadar bi bila morebiti potrebna nova izdaja I. zvezka Krekovih Izbr. spisov. Ker me je pa g. urednik Mentorjev naprosil, naj za 20 letnico Krekove smrti kaj napišem o Kreku kot dijaku, objavljam kar tukaj tisti del spisa, ki se nanaša na Krekovo študiranje na gimnaziji. Pripominjam tole. Krekova dijaška leta sem obširno opisal v uvodu v I. zvezku njegovih Izbranih spisov. Takrat še nisem ničesar vedel o tem, da bi o mladem Kreku mogel marsikaj povedati pokojni Andoljšek, ki ga — mimogrede povedano — osebno sploh nisem poznal. Tudi Andoljšek ni še poznal I. zvezka Krekovih Izbranih spisov, ko je napisal tukaj objavljene spomine. Vendar pa je slika Kreka kot dijaka v Andoljškovem spisu in v mojem uvodu približno ista. — Spis je tu natisnjen natančno po Andoljškovem rokopisu, samo na par mestih je pisava prilagojena sedanjemu pravopisu. — Kar se tiče časa, kdaj sta Andoljšek in Krek skupaj stanovala na Starem trgu v Ljubljani, je bilo to v šolskem letu 1883/84, ko je bil Krek osmošolec, morebiti tudi leto poprej. (G. Izb. spisi I. str. 20!) — I. Dolenc.

²⁾ Bogoslovci ljubljanskega semenišča so do konca svetovne vojne med šolskim letom vedno nosili poseben plašč in cilinder, kadar so šli iz zavoda. Opomba priobčevaljeva.

³⁾ „Fliegende Blätter“ („leteči listi“) je naslov zelo znanega nemškega humorističnega lista. — Op. priobč.

za „nerganje“ profesorjev. Če je bil vprašan in je moral v prvo klop, je spotoma pograbil sošolcu „špeh“, kakor je vedno imenoval knjigo, in stopil pred profesorja, ki pa je že opazil „krajo“. Naravno, da so ga njegovi učitelji vedno grajali. Vse zaman. Krek je hodil že kot dijak samozavestno po svojih potih, kakor pozneje v življenju. Učil se ni nikdar, kako neki brez knjig. V stanovanju ga je bilo težko dobiti. Par minut pred 8. uro zjutraj je odšel v šolo, popravljaje si obleko in privezujoč si naramnice na ulici, in zvečer okrog 10. ure se je vrnil. Poučeval je po hišah dijake in je še v večernih urah instruiral kavarnarjevega sina Mazzolinija. Tu je večerjal, kje je obedel, mi ni več znano. Sodim, da je bil brez zajtrka.

Krek je bil strasten obiskovalec starega gledališča.⁴⁾ Ker ni imel denarja, je vsak dan čakal, da je minulo prvo dejanje, nakar je neopaženo zlezel v parter. Tudi mene je vabil na brezplačen poset. Več kot dve leti sva bila zastonska obiskovalca Talije. Tupatam so nas zalotili, a odnehala nisva. Zmrzovala sva in čakala, da je minulo drugo dejanje, po katerem ni bilo več kontrole. Na predstave sva se pripravljala. Prav živo se spominjam, kako vsestransko sva predelala Schillerjeve „Räuber“. Po gledališču se je vršil doma obligatni tarok. Komaj je odložil svojo „reto“, je že mešal karte in si zapalil svojo pipo, ki mu ni dostikrat in povoljno gorela. Tu je bil v svojem elementu. Šalil se je, zbadal, bril norce, kresal dovtype. Med igro so pogosto prihajali dijaki, ta s to, drugi zopet z drugo nalogo. Pa je kvartal, diktiral, se smejal — vse obenem. Računal je 20 krajcarjev za nalogo, ki naj bi dobila red „befriedigend“, in 30 krajcarjev za „lobenswert.“⁵⁾ Revnim je naloge narekoval gratis.

Po kvartanju smo šli spat, Krek pa je v postelji čital z največjo slastjo in z užitkom svojega Šekspirja.⁶⁾ Ob zanimivih prizorih je bušnil v smeh in krohot, da me je vedno zbudil. Zjutraj ga je bilo težko spraviti iz jaslí. Deset minut pred 8. uro je vstal in že je bil napravljen.

⁴⁾ Staro gledališče v Ljubljani je pogorelo l. 1887. — Op. priobč.

⁵⁾ Ob Krekovem času so bile na gimnazijah naslednje ocene: odlično (vorzüglich), pohvalno (lobenswert), povoljno (befriedigend), zadostno (genügend), nezadostno (nicht genügend), popolnoma nezadostno (ganz ungenügend). „Pohvalno“ je bilo torej nekako v sredi med sedanjim odličnim in prav dobrim. „povoljno“ pa v sredi med „prav dobrim“ in „dobrim“. Kar se tiče „honorarja“, ki ga je prejemal Krek za slovenske (in tudi nemške) domače naloge, pa Andoljšek bržkone ni dobro poučen. (Andoljšek tudi ni bil Krekov sošolec v razredu.) Kajti Krekov sošolec Matija Slak, sedaj župnik na Brdu pri Lukovici, mi je o tej stvari pisal, da je Krek delal mnogo ceneje: za „zadostno“ je napravil nalogo za 2 krajcarja, za „povoljno“ za 4 krajcarje; za „pohvalno“ in „odlično“ je bilo treba seveda več plačati. Profesor slovenščine (Wiesthaler) je za to izvedel in je prijel Kreka v šoli: „Krek, slišal sem, da delate drugim naloge po 20 krajcarjev.“ Krek se je pa odrezal: „Gospod profesor, če bi jaz delal naloge po 20 krajcarjev, bi bil že bogat.“ — Kar se tiče vrednosti denarja, je krajcar plačal približno toliko (— morebiti nekoliko več —) kakor sedaj „krona“ (25 par). Op. priobč.

⁶⁾ Da je Krek rad prebiral Shakespeareja, nam pričajo tudi nekateri njegovi spisi. Njegova najbolj znana igra Tri sestre n. pr. močno spominja na Shakespearejevo Ukročeno trmoglavko. — Op. priobč.

Če se še prav spominjam, je bil Krek v šesti šoli, ko je dobil iz matematike ponavljalni izpit. Prikrohotal se je domov in povedal, da ga je profesor Wurner⁷⁾ vrgel.

Odšel je na počitnice in se vrnil dan pred izpitom, a šele zvečer. Vprašal sem ga, če se je kaj prida učil.

„Prav nič, saj še knjige nisem s sabo vzel,“ mi je odgovoril. Zopet smo tarokirali pozno v noč.

Drugega dne je šel k izpitu. Pred izpraševanjem se je vršil med profesorjem in učencem Krekom tale dialog:

„Haben's was studiert?“

„Ja, ich habe gelernt.“

„Na, kommen's zur Tafel!“

„Bin schon da.“⁸⁾

Krek je moral izvršiti naloge na šolski tabli in izvršil jih je dobro, sicer ne dobesedno po Wurnerjevi razlagi, pač pa po svojem razumu.

In zopet dialog:

„War's nötig, dass Sie sich Ferien vergrämt haben?“

„O, ich habe die Ferien sehr gut ausgenützt.“

„Wieso? Dann haben's nicht studiert.“

„So ist es; ich habe Sie früher angelogen und dies war meine erste und letzte Lüge.“⁹⁾

Z izrazom „Tölpel“ je profesor Wurner odpustil Kreka.

Omenjal sem že, da Kreka nikoli nisem videl pri učenju. V šoli je poslušal, a ne vedno, in vse si je zapomnil. Da bi bil ta izredno duhovit mladenič samo le prečital doma lekcije, bi bil lahko vedno prvi odličnjak.

7) V Andoljškovem izvorniku stoji: profesor Borštinar, toda po katalogih sem ugotovil, da se tu Andoljšek moti, čemur se ne bomo čudili, če pomislimo, da je Andoljšek ta spis napisal l. 1927., torej približno 40 let po Krekovi maturi. — Op. priobč.

8) „Ali ste kaj študirali?“

„Da, učil sem se.“

„No, pridite k tabli!“

„Sem že tu.“

9) „Ali je bilo treba, da ste si zagrenili počitnice?“

„O, jaz sem počitnice prav dobro izkoristil.“

„Kako to? Torej se niste nič učili.“

„Tako je: poprej sem Vas nalagal in to je bila moja prva in poslednja laž.“

Karel Mausser:

Nocoj sem se srečal s seboj...

Nocoj sem se srečal sam s seboj,	Iz trde noči sem pritipal na cesto
Kakor razodetje vro vame spoznanja	in glej: krvave se kaplje blešče povsod,
in kot ob zori izginja tema brezdanja.	ah, tu gotovo si hodil ti, Gospod!
Nocoj sem se srečal s seboj,	Gospod, bom li sledil ti še v mesto?

Študentje ob Krki

Zgodba iz osmošolskega življenja.

X.

K maturi je bilo pripuščenih dva in dvajset osmošolcev in trije privatisti. Profesorji so ugibali, kam bi jih stlačili, da ne bo goljufije ne prevare. Pa so prišli do zaključka, da je za tako čredo najprimernejša risalnica. Postavili so klopi v primerno razdaljo drugo od druge, v vsako klop posadili po enega študenta, potisnili predenj prazne papirje z modrim pečatom v levem oglu, napisali na tablo naloge, predočili posledice, ki bi jih neizprosno nosil oni, ki se bi zanašal na tujo pomoč, postavili stražo spredaj in zadaj, povedali, da so prav za prav vse naloge od slovenske do matematične otroško lahke in bi jih brez težave rešil vsak četrtošolec, če bi imel količkaj soli v glavi, potem pa so želeli še mnogo uspeha — in to je bilo vse.

In so pričeli. Na vseh pet in dvajset študentov je leglo maturitetno ozračje. To je nekaj mučnega, groznega ali pa prijetnega. Kakor se pač vzame. Vsakdo čisto svobodno razpolaga s svojim znanjem in neznanjem.

Prvi dan pismene mature je srečno minil. Bila je pač slovenščina. V svojem lastnem jeziku bo menda vedel vsak nekaj napisati. Toda maturitetna naloga je vseeno nekaj drugega kot ljubavno pismo ali sporočilo očetu in materi, da si suh kot drenova grča in da bi bilo dobro, če bi po dolgem času spet imel nekaj cvenka v žepu. Gotovo, maturitetna naloga je nekaj čisto drugega. Posebno še, če je treba pisati o ilirskem pokretu, kot je zahteval profesor. „Pišite, kar pišite, saj veste, saj vam je znano, saj morate vedeti!“ je dejal tistim, ki so hoteli pojasnil. Seveda! Profesor govori prepričevalno, kakor da bi ravno tile študentje, ki sede pred njim, ustanavljali in širili ilirski pokret. Ti si bil zraven, ti si ustanavljaj, zdaj pa piši o svojem delu. Tako zveni profesorjev odgovor.

Pa je vseeno malo drugače. Fantje vedo, da je od tistega časa, ko se je pričel širiti ilirski pokret minilo že sto let in da morajo biti taki dogodki, če so že toliko vredni, da se študentje pri maturi štiri ure mučijo z njimi, nekje vendarle zabeleženi. In so pričeli vleči iz žepov listke, razne pregleda, drobne zgodovine, skratka vse, kar je količkaj spominjalo na ilirski pokret. Zdaj se je čulo trganje lista, zdaj nerodno drsanje z nogo, potem je padla knjiga na tla. Študent je vrgel na tla še peresnik, da je lahko oboje nemoteno pobral. Kajti peresnik sme pobrati, knjige ali lista pa ne. To je pri pismeni maturi privilegij profesorjev. Pa so fantje preveč uslužni in jim radi prihranijo to delo.

In potem pišejo. Po možganih vrtajo z mislijo in še po nedovoljenih pripomočkih. Kakor kdo ve in zna. Saj jim je tako dejal profesor pri zadnji slovenski uri. Samo če se bo obneslo.

Janez sedi v zadnji klopi in se jezi na sloveščino, na profesorja, ki je izbral tako neumno in temo, in na svoje ime. Le zakaj se piše Zupanič? Zadnji je po abecedi in v zadnji klopi sedi pri maturi. Da bi sedel zdaj zraven Marka, potem bi šlo. Marko se razume na ilirizem in bi mu pomagal, zdaj pa — sam. Sam vrag je premotil direktorja, da jih je razvrstil po abecedi.

Peresa škripljejo. Sliši se obračanje listov. „Srečni so tisti, ki znajo,“ misli Janez in napenja možgane. Nič in spet nič. To je nekaj obupnega. Končno se ojunači.

„S kom si začel?“ šepetaje sprašuje soseda pred sabo. Sicer je ta velik revež, toda morda bo le kaj vedel.

„Mir! Vi tam v sredi, pazite! Še enkrat naj vas vidim!“ se oglasi profesor, ki straži na zadnjem koncu.

Janezu odleže. Opomin ni bil namenjen njemu.

„Miha! S kom si začel, te vprašam!“ roti znova tovariša.

Miha se nervozno zgane.

„Z Metternichom,“ mu odgovori nejevoljno.

Janez premišljuje. Metternich! Kaj hoče z njim? To je bil vendar avstrijski kancler, ne pa Ilirec. Zdaj suče ilirsko vprašanje okoli Metternicha, potem spet obratno, kanclerja okoli ilirskega vprašanja. Prave zveze ni. Prime pero in napiše. „Metternich je indirektno pospeševal ilirizem.“ Gleda stavek in premišlja, s čim ga je ta veliki Nемеc prav za prav pospeševal. Odgovora spet ni. Potem se spomni, da bi bil to uvod, kot ga je začel na sosedovo pobudo, čisto dobra uvertura k slabemu redu v slovenščini. Prime pero in krepko prečrta stavek. Zdaj je spet tam, kjer je bil pred desetimi minutami. Vražji ilirizem!

Potem se mu posreči, da dobi kos lista, na katerem je napisan pregled ilirskega gibanja. Zdaj se bo rešil. Vse po vrsti sicer ne sme prepisati, drugače bi lahko kdo sumil. Boljše je, da vse skupaj malo zameša. Profesor se bo sicer jezil, ampak splošno znanje in inteligenca bosta iz tega kaosa kljub vsemu prav dobro razvidna.

In Janez piše: L. 1826. ustanovljena Matica Srbska... l. 1835. začne Gaj izdajati „Novine horvatske“... grof Janko Drašković... njegov apel na hrvatske žene... štokavščina... gajica... Ilirske narodne novine... l. 1845. je zopet dovoljena raba ilirskega imena... Tukaj se ustavi. Če je nekaj zopet dovoljeno, je moralo pač biti nekoč prepovedano. Ampak kdaj? Odgovora spet ne ve. Ima namreč samo drugi del pregleda ilirskega gibanja. In na tem ni sluha o kaki prepovedi. Vse pa je treba stvarno utemeljiti, tako je zahteval profesor, preden so pričeli pisati. Nobe-nega frazarjenja ne bo trpel. Letnica vsekakor ni fraza, ampak dobi jo, če jo moreš. Janez misli, se ozira okoli sebe in končno zastrmi v strop. Pametne misli pa le ni. Zasliši korake. Profesor prihaja. Naglo vtakne pregled v žep in nedolžno zastrmi v profesorja, ki se ustavi ob njegovi klopi.

„Gospod profesor, kdaj je bilo prepovedano ilirsko ime?“

„Ne vem, nič ne vem.“ odgovarja profesor.

Janezu odleže. Ne gre, da bi študent vedel več kot profesor. Če pa se profesorju ne sanja o tej letnici, kako naj se njemu. Počaka, da varuh njegovega znanja odide naprej. Potem spet izvleče pregled in prepisuje, kar se mu zdi važno. Sem in tja skače z letnicami in ilirskimi junaki. Nihče ne more zahtevati, da bi se študent domislil vsega po vrsti. Kar mu pride na misel, to pač napiše. Tudi v življenju se domislimo zdaj tega zdaj onega. In matura je uvod v življenje. „Ha! Čisto prav imam,“ misli Janez in se muza sreči, ki se mu smeji z lista, na katerem je napisan ilirski pregled.

Vseh pet in dvajset osmošolcev piše. Vsi delajo. Eden z glavo, drugi z nedovoljenimi pripomočki. Kakor pač kdo ve in zna.

Čez četrť ure bo treba oddati napisano. Nekateri že prinašajo naloge na kateder. Profesor zapisuje čas oddaje. Da se bo pozneje vedelo, ob kateri uri in minuti se je študent predal ali triumfiral. Predaja ali triumf. To jim je dano čisto na prosto voljo.

Ostali nervozno pišejo. Še deset minut časa. Naj se še enkrat razdivjajo po papirju. Naj pišejo! Vsak zase. Kakor pač kdo ve in zna. — —

Potem je bil vmes praznik in naslednji dan so se zbrali k francoščini in nemščini. Po okusu, kakor je kdo želel. Janez se je odločil za prvo, Marko za drugo.

Direktor in dva profesorja so odšli z Germani v razred, da jim diktirajo odlomek iz Pascherjevega dela „Ueber Land und Meer“. O Röntgenovih žarkih v službi zdravilstva. Prav lepa stvar, bodoči medicinci se lahko že sedaj izkažejo!

Medtem pa sta dva druga profesorja trapila Romane s sanjarijami in strem-ljenji Chateaubriandovega Renéja, ki naj bi jih po možnosti prevedli v slovenski jezik. Tudi prijetna stvar za tistega, ki obvlada francoščino. Za drugega pa... Tisti mora biti pač hladnokrven in čakati. Saj ima vendar štiri ure časa.

Ko so Germani in Romani prepisali vsak svoj tekst, so se spet znašli v risal-nici. Kot prejšnji dan. Vsak v svoji klopi. In so prevajali. Kakor je pač kdo vedel in znal. —

In naslednji dan je bila matematika. Kdor je pri prvih dveh nalogah srečno izvozil, je bil skoraj gotov, da ga bo pri tretji polomil. Je že taka usoda in proti usodi in neznanju se študent navadno zaman bori.

In po tej poti je junaško korakal Marko. Matematike se je bal že od rojstva. Medtem, ko je prvi dve nalogi gladko napravil, se je pred tretjo ustavil z velikim vprašanjem. Ali jo bo ali ne? Kdo naj mu da na to odgovor?

Zopet drugačen je bil položaj za Janeza. Medtem ko je slovensko nalogo oddal z drobnim upanjem, da jo je le stlačil na dobro, se je junaško pognal čez francosko in ostal brez strahu pred matematiko. Dve, tri ure računanja, pa bo vse pri kraju. In zdaj ga presneto malo skrbi, da se piše Zupanič, da je zadnji po abecedi in sedi pri maturi v zadnji klopi. Nobene pomoči ne potrebuje.

Profesor Krivči stoji pri tabli. Droben listič drži v roki, govori in piše na tablo. Majhne številke, tako majhne, da oni v zadnjih klopih obupno stegujejo vratove. Pa to ni niti potrebno. Saj vsako številko in besedo, ki jo izgovori profesor, ponovi direktor z mogočnim glasom, ki grmi po risalnici.

„Polumera osnovnih ploskev pokončnega prisekanega stožca sta korena enačb; tri četrtnine krat kvadratni koren iz x minus ϵ je ena plus ena ulomljeno s kvadratnim korenem... itd.“ Ganljivo, kajneda? Kot bi mogočna trobenta ozna-njala k pogrebu.

Ko direktor prebere vse tri naloge, jim profesor pove, da smejo uporabljati logaritme, šestilo, trikotnik in svinčnik, naj se varujejo prepisovanja, ker so naloge v resnici otroško lahke in da naj zato dela vsak zase. S temi besedami je bil uvod zaključen. Do tukaj študentje profesorja še razumejo. Ampak sedaj bo šlo teže.

Marko se skloni nad papir in premišljuje. Prva naloga je obrestna. Obresti še pri tabli ni znal, ko mu je pomagal profesor. Pa bo sam kaj spravil skupaj? Nesmisel! S prvo torej ni nič.

Marko nervozno grize peresnik. Obstane pred drugo. Prisekani stožec. Dve korenski enačbi. Če ju prav razreši, mora dobiti polumera zgornje in spodnje ploskve. Naklonski kot stranice k večji osnovni ploskvi zadošča enačbi.

$$\cos X - \sin \frac{X}{2} = 1$$

Enačba je na videz enostavna, toda ne more si domisliti, da bi jo že kje videl. Sam vrag vedi, kje jo je iztaknil profesor. Izračunaj plašč in prostornino tega

stožca. To je konec podatkov druge naloge. Zveni kot imperativ. Izračunaj! Pa daj, če se ti niti malo ne sanja, čemu je prav za prav ona enačba. Torej spet nič. Marku postaja vroče.

Tretja. Enačbi kroga in elipse. Izračunaj ploščino četrkotnika, ki ga tvorijo tangente krivulj. „Ha, tale bo!“ se veselo zgame Marko. Ni težka. Nariše koordinatni sistem. Najprej elipso, nato krog, ki preseka elipso v dveh točkah. Potem potegne tangente. Dela hitro. Nato išče oglišča. Enega mu zmanjka. Četrkotnik s tremi oglišči! To je vendar smešno. Nekje je pomota. Vidi, da je napačno potegnil tangente. Potem popravi in računa. Z možgani in logaritmi. Čez dobre tričetrt ure dobi nemogoč rezultat. Vražja matematika.

Potem prečrta vse skupaj in čaka, da mine druga ura. Šel bo na stranišče. Morda dobi tam listek z rešeno nalogo. Janez je obljubil, da mu bo pomagal. Gleda na uro in kolne onega, ki si je prvi na svetu izmislil matematiko.

Tako mineva čas. Marko je šel na stranišče, toda tam ni bilo nič. Najbrž je rešitve nalog pobral oni, ki je bil pred njim. Sedaj preklinja poleg matematike še svojega tovariša, ki je bil tako nesramen, da mu je vzel pred nosom to, kar je bilo namenjeno njemu. Gotovega pa ne ve nič. Bajje sploh ni bilo listkov na stranišču. Torej so mrzli tisti, ki so se zanašali na tujo pomoč.

Potem spet čaka. Proti koncu tretje ure mu nekdo vrže papirnato kroglico. Dober meter od njegove klopi pade na tla. Profesor stopa proti njemu. Pogleda kroglico, se ozre po razredu in gre naprej. „Dobra duša je tale profesor,“ misli Marko in steza nogo, da bi si prisvojil kroglico. Posreči se mu. Naglo se skloni in razgrne papirček. Druga naloga. Listek potisne v rokav in prepisuje, kadar misli, da ga nihče ne vidi. Ko konča, se oddahne. Popolnemu porazu se je izognil. In čaka, da profesor naznani konec mučnega pisanja. —

Pred gimnazijo stoje študentje. Nagel pogovor in ugibanje o pravilnosti nalog. Nekateri govore o eni, drugi o dveh pravilnih nalogah. Janez in Jože celo trdita, da imata vse tri prav. Mogoče, zakaj pa ne? Ampak ona naloga, ki jo je Marko prejel v papirnati kroglici, je bila popolnoma napačna. To je vražje obupno, če ima študent zavest, da v štirih urah ni napisal niti ene pametne številke. Sizifovo delo. Človek je ob koncu ravno tam, kjer je začel.

★

Tako so se končale tisto leto pismene naloge. Študentje so čakali rezultatov in se tolažili: „Bo že kako!“ In je bilo. Čez tri dni so uradno zvedeli, da so pri pismeni maturi štirje odleteli za leto dni. In tudi ti so se sedaj tolažili: „Bo že kako.“ Kaj so pa hoteli? Matura je pač matura.

Marko in Janez sta tajno zvedela, da sta pisala vsak eno nalogo slabo. Prvi matematiko, drugi slovenščino. Naj se zaradi tega pazita pri ustni maturi.

Čez dva dni sta oba hkrati prišla na vrsto. In sta se odrezala, da sta se sama čudila. Matura je bila srečno za njima.

★

Čez tri dni sta prestopila prag semiškega župnišča.

„Gospod župnik, odprite klet in shrambo!“ je vzkliknil Janez in mu ponudil maturitetno izpričevalo. In Marko je pokazal svojega.

„Eh, fanta moja, samo da je za vama! Boga zahvalita,“ da je vse srečno šlo!“ se je muzal dobrovoljno župnik in ju peljal v sobo. In ju je pogostil, da sta pomnila, kdaj sta bila prvič po maturi pri njem.

Sredi počitnic sta se Marko in Janez s kolesi odpeljala v Maribor. Poiskala sta Jasno in skupaj so odšli na Pohorje. Še enkrat so hoteli biti skupaj, preden odide Janez v Zagreb in Marko v ljubljansko semenišče.

Ko so stali na vrhu hriba in gledali v svet pred seboj, je rekla Jasna:

„Marko, ali si srečen sedaj?“

„Sem, Jasna, brezmejno sem srečen in hvaležen Bogu, da je vse tako.“

„Ti dobri fant!“ je rekla in ga prijela za roko. Drugo pa je podala Janezu.

In so se držali za roke in zastrmeli nekam daleč, daleč...

Leopold Stanek:

Izgovarjava naših dijakov

Poučujem komaj nekaj let kot učitelj na srednji šoli, a sem že v tem kratkem času opazil skrajno malomarno izgovarjavo naših dijakov. Pomanjkljivost opazujemo in predvsem opazimo učitelji živih tujih jezikov, francoščine in nemščine, ker se pač tu zgodi, da pri hitri izgovarjavi malomarno izgovorjenih besed nihče ne razume. Pod slabo izgovarjavo ne mislim prvenstveno nepravilno izgovorjenih posameznih glasov ali glasovnih skupin (n. pr. v nemščini ü, ö ali eu, nosniki v francoščini), torej posledic, temveč imam v mislih vzroke slabo izgovorjenih glasov, t. j. čisto navadne napake v uporabi govorilnih udov. Ne mine ura, da ne bi moral opozoriti katerega izmed dijakov, naj bolj odpira usta, saj jih doma pri jedi gotovo dovolj. Tak učenec govori, kot bi imel žgance v ustih, pravimo navadno. Vedno znova opozarjam, naj si v gledališču poleg drugega ogledajo tudi izgovarjavo naših umetnikov na deskah. Moram reči, da se pozna razlika pri učencih, ki obiskujejo petje. Petje samo, ne le pevovodja, jih namreč sili, da široko odpirajo usta. (Veselilo me bo, če bom s tem pri dijakih zbudil več zanimanja za petje!) Isto se pozna pri vseh, ki večkrat v javnosti prednašajo pesmi, ki imajo nagovore, ki nastopajo v vlogah, pa najsi recimo samo pridejo učitelju voščiti vesele praznike. Večinoma so učitelji učencem najboljši zgled dobre izgovarjave. Trudijo se, da jasno izgovarjajo, a potem tudi s pravico zahtevajo „jasno“ izgovarjavo dijakov. Kjer pa tega učitelj ne dela, naj učenec ne misli, da mu mora ravno v tem slediti, temveč naj se ravna po pravilu: Pojdi — in stori boljše! Tudi v napakah drugih se učimo.

Ker vem, kaj za dobro izgovarjavo premoreta pamet in močna volja, zato tudi ne priznam nobenih napak govorilnih udov, ki kvarijo izgovor. Skvarjeno zobovje, ki povzroča slabo izgovarjavo zobnikov (predvsem šumecev in sičnikov), se da popraviti in nadomestiti. Po zdravniških pregledih v letnih poročilih srednjih šol je razvidno, da ima naša mladina zelo skvarjeno zobovje. Skrb mladine, ki se vendar izobražuje, kakor tudi staršev mora biti, da si dijaštvo zaradi skvarjenega zobovja ne koplje preranega groba, a da si tudi ne kvari radi malomarne izgovarjave nastopa v javnem življenju, na katerega se učenci in starši tako radi sklicujejo v šolskih zadevah.

Neredek primer napake v govorilnem udu je posebno v nižji gimnaziji zapahnen nos, ki onemogočuje čisto izgovarjavo pravih nosnikov ter dela vse druge glasove za nosnike (tako zvano nosljanje). Zdravniška pomoč je nujna. Kolikokrat napodim takšnega učenca, ko ga prvič slišim, k zdravniku, da mu očisti nos. V razredu sledi sicer nekaj neumnih posmehov, a ko dijak vidi, da

mislim resno, mi obljubi to storiti. Večkrat pa se mi pripeti, da učenec izpove, da že hodi na tako zdravljenje.

Pri hripavem, raskavem grlu učenca opozorim na najrazličnejše nevarnosti obolenja ter ga navadno s tem preplašim, da začne misliti na zdravljenje. Tudi kakšna neprava lega ust se v dvajsetem stoletju ne sme smatrati mogoče za trajno pohabljenost in pustiti v nemar. Močna volja bo tukaj izgovarjavo znatno izboljšala.

Kaj pa jecljanje? Na naših srednjih šolah imamo leto za letom več učencev, ki jecljajo. Spominjam se, da včasih na celi gimnaziji ni bilo nikakega takega primera, danes je — skoraj v vsakem razredu. Če pa enkrat kot človek in dijakov vzgojitelj vem, da imamo danes načine ozdravljenja te napake, zaradi njegove bodočnosti ne smem in ne morem dopustiti, da bi z napako hodil v šolo in se zanjo prav nič ne bi brigal. Prastar primer močne volje pri tem ozdravljenju je Demosten. Vem, da nekateri v razredu tako napako prav spretno zlorabljuje. Večkrat sem dal takemu dijaku berilo ponovno prebrati: uspeh je bil nenavaden in dragocen — že pri drugem in tretjem branju je šlo vidno boljše. Kaj bi človek rekel na to? Mirno sem mu dal navodilo, da njega v razredu ne morem posebej poučevati, naj doma glasno bere, bere in bere itd.

Doraščajoči učenci so že kaj slišali o češčenju lepote. Danes tako radi povečujemo lepo človeško telo, najvažnejši del, najčudovitejši dar — govorilne ude pa tako zanemarjamo!

Ni torej čudno, če se odbori pri izpitih, kjer naj bi učenec pokazal zrelost, pritožujejo, da nihče ne zna brati: napakam v branju abecede (n. pr. gotice) se pridružijo napake malomarne in netočne izgovarjave. Kakšno je po vsem tem branje zorečega človeka, si vsak lahko misli.

V ozki zvezi s slabo izgovarjavo dijakov je njihovo slabo prednašanje v razredu, njihov nemogoč nastop sploh. Zanimivo je dejstvo, da je celo na velikih gimnazijah po višjih razredih težko najti dobrega deklamatorja za dijaške akademije in šolske proslave. V ljudski šoli še znajo deklamirati, v nižji gimnaziji še tudi, potem pa nič več. Upoštevam, da ima mladina v dobi, ko še ne začne doraščati in zanjo še ni vprašanj, mnogo več poguma, kakor v dobi pubertete. Vendar bi se tudi doraščajoči dali drugače vzgojiti. Plesalci so, učijo se lepega vedenja, če pa jih pokličem pred tablo, da bi deklamirali, popolnoma odpovedo. Kar nerodno jim je stati pred tovariši, ne prenesejo pogleda součencev, posebno če se ti smejejo. Deklamator ne ve, kam z rokami, z nogami menca sem in tja, izgovarja slabo, tiho in brez poudarkov; vse mu je odveč. Razred se seveda zabava in pozablja, da naslednji ne bo nič boljši. Da bi bili lahko nastopi naših dijakov po raznih akademijah mnogo boljši, bo sedaj mars'komu jasno. Nekdanji srednješolci, gojenci humanističnih gimnazij so pač dosti več prednašali. Kje se še danes učijo cel Prešernov „Krst“ na izust? Ali pa Schillerjeve dolge pesnitve? Nekdanji dijaki so tudi mnogo več igrali, imeli mnogo govornih vaj itd. Ako pa danes v tem navajaš dijake na življenje, se ti more zgoditi, da se ti bodo smejali. Kdo pa se v času športa še ukvarja z govorništvom?! To je za pridigarje! Zato pa se drži naše mladine neka mlahavost v izgovarjanju, celo v nastopu — najbrž tudi v mislih.

Od bajke do življenjepisa

V zadnjem času so v književnosti vedno pogostejše tako imenovane umetniške biografije, v katerih nam moderni pisatelji skušajo prikazati življenje resničnih ljudi, po večini znamenitih osebnosti, pisateljev, umetnikov, državnikov itd. Take zglede nam nudi ne le svetovna, ampak že tudi naša domača književnost. Izmed tujih del naj navedem za primer romana Merežkovskega „Lionardo da Vinci“ in „Peter Veliki“, dalje F. Timmermansa umetniško biografijo „Pieter Bruegel“ ali Mauriacovo „Življenje Jeana Racinea“ ter Ludwigovega „Napoleona“. Med slovenskimi spisi te vrste pa so bili doslej najbolj znani Pregljev „Šmonca“, Ivke Vaštevove „Roman o Prešernu“ ter Fr. Albrechta „Zadnja pravda“, povest iz Levstikovega življenja. Le-tem se je sedaj pridružilo še „Neiztrohnjeno srce“, najnovejši roman o Prešernu, ki ga je napisal Anton Slodnjak.

Pomembnost tega pojava je zlasti v tem, da ti spisi niso oblike tako zvane poučne proze, torej biografije ali življenjepisi v običajnem smislu besede, marveč se v bistvu nič ne razlikujejo od leposlovnih, zlasti pripovednih del, n. pr. od romana, katerega očitvidno hočejo nadomestiti, če že ne izpodriniti.

Če si ta pojav ogledamo nekoliko natančneje, kmalu spoznamo, da tu ne gre le za neko slučajno obliko moderne književnosti, ali morebiti celo samo za modo, kakor pravimo, temveč da je to prizadevanje, nadomestiti vse mitično, legendarno ali izmišljeno z resničnim, globoko zakoreninjeno v razvoju književnosti samem. Kajpada si tega razvoja ne moremo in tudi ne smemo misliti ločeno od ostalih življenjskih področij, zlasti idejnih in socialnih. Posebno socialno izenačevanje in prodirajoča zavest o enakosti vseh ljudi je — kakor bomo videli — mogočno in odločujoče vplivalo na ta razvoj.

Zgodovina književnosti nas uči, da so najstarejše oblike slovstva bajke, oziroma legende, pravljice in pripovedke. Zanje je najznačilnejše to, da v njih nastopajo višja bitja, bogovi, duhovi, demoni, vile in podobno. Svet, ki ga nam prikazujejo, potemtakem ni zajet iz življenja človekovega, marveč imajo te najprvotnejše literarne vrste za predmet in vsebino mitične osebe in dogodke.

Pa tudi pozneje, ko v te in podobne oblike književnosti vstopi človek, vidimo, da je ta človek še zmerom nekaj izbranec, ki ga odlikujejo izredne, nadčloveške lastnosti. To izvira od tod, ker so bili ti nadljudje, kakor bi jih lahko imenovali, pogosto samo simbolna posebljenja narodov in zemelj in časov, ki so jih ustvarili. Zgled za to nam nudijo zlasti pripovedke, v katerih nastopajo če že ne polbogovi, pa vsaj junaki, tako imenovani heroji. Toda ta izbira oseb, ki jim je dovoljeno stopiti v svet umetnosti, ni značilna samo za ona književna dela, ki imajo svoj izvor v mitologiji ali so proizvod tako imenovane ljudske umetnosti. Tudi v dobi umetne književnosti, n. pr. v antični tragediji, dalje v epih in romanih srednjega veka, da, celo v dobi in delih velikega dramatika Shakespeara, ki je vendar živel na pragu novega veka (1574—1616), vidimo, da se v književnosti zrcali socialna struktura družbe, ki kljub evangeliškemu nauku o enakosti vseh ljudi še zdavnaj ni izbrisala neenakosti stanov. Kakor nam socialna zgodovina evropskega človeštva kaže, n. pr. v starem veku nasprotje med patriciji in plebejci ali v srednjem in novem veku nasprotje med graščakom in tlačanom — in kakor so bile kulturne dobrine dolga stoletja nekaj privilegij višjih stanov — tako nam tudi književnost kaže isto podobo. Le pogledimo osebe, ki nastopajo v njenih delih!

Ali niso to po večini samo ljudje visokega stanu — kralji, kraljeviči, knezi, vitezi itd?

Kajpada imamo v vseh časih primere, ko nam dela umetnosti kljub temu, da se v njih odkriva socialna neenakost ljudi, vendarle kažejo vsaj moralno enakost človeštva.

Kot značilen zgled naj navedem eno izmed najpomembnejših grških tragedij, Sofoklejevo „Antigono“. Junakinja, po kateri se tragedija imenuje, je kljub kraljevi prepovedi pokopala svojega brata Polinejka, ki je padel v boju zoper rodno mesto. Kralj jo za kazen zapre v skalnati grob, da bi tam umrla. Toda višja pravičnost se maščuje in kralj izgubi hkrati sina in ženo. Tako nas tragedija hoče prepričati o visoki vrednosti človeške osebnosti, kajti — tako nas uči Sofoklej — v našem življenju so stvari in pravice, ki jih ne more gaziti in prepovedati nihče.

Prav tako nas na primer srednjeveška krščanska duhovna igra kljub razliki stanov, ki je značilna za ono dobo, opozarja na evangeljsko misel, da smo vsi ljudje enaki pred Bogom. Najmogočnejši izraz tega prepričanja imamo v znani moraliteti „Slehernik“, kjer nam že naslov razodeva tisto skupnost, v kateri izginijo vse socialne razlike.

Omenjena dva zgleda nam kažeta, kako se je moralna misel o enakosti vseh ljudi pojavila v književnosti že zgodaj, ne le v dobi krščanstva, marveč celo že v starem veku. Toda čim bolj se je ta zavest širila, poglobljena po novih socialnih, gospodarskih in političnih prizadevanjih, tem bolj čutimo, kako raste prepričanje ne le o moralni, temveč tudi o socialni enakosti vseh ljudi. Zlasti po francoski revoluciji, ki pomeni doslej največjo zmago teh idej v družbi, se je to pokazalo tudi v književnosti. Zakaj nove demokratične ideje niso vplivale samo na politiko, gospodarstvo in ostalo javno življenje, marveč tudi na literaturo, kjer je zavladalo mnenje, da so vsi ljudje v enaki meri zanimivi in vredni opisa. Zakaj vsak človek je lahko tragičen ali komičen in to je tisto, kar zanima umetnika, ne pa stan. Angleški pisatelj Chesterton pravi v svoji knjigi o Karlu Dickensu, da ni v ničemer toliko tragike kakor v dejstvu smrti in v ničemer toliko smešnosti kakor v dejstvu, da ima vsak človek dve noge. In to je nekaj, kar imajo vsi ljudje brez razlike. Vsaka smrt je veličastna; in humor vzbuja, če na primer komu veter odnese klobuk, pa bodisi kdorkoli, preprost človek ali dostojanstvenik, kralj ali berač.

To naziranje je našlo izraza prav tako v romanu kakor v noveli, ki ju moramo poleg povesti šteti za najznačilnejšo obliko novejše književnosti. Toda isto moremo zaslediti tudi v pesmi in moderni drami.

Namesto epov o življenju junakov, kraljev, knezov, vitezov, namesto vseh teh izrednih, ako ne kar božanskih bitij, na pol mitičnih herojev se sedaj odpro v književnosti vrata brezimnim posameznikom ter njihovim individualnim zgodbam in usodam. Preprosti ljudje, ki so nekaj v klasičnih in romantičnih epih in dramah živeli le kot brezimni atomi v množici, ki je spremljala z glorio obdanega heroja, ti preprosti ljudje postanejo sedaj sami „junaki“ novele, romana, ali drame.

Ta prehod se vrši dejansko skozi vsa stoletja novega veka izza renesanse, odkar se je vedno bolj poudarjala vrednost človeka posameznika, zlasti tudi človeka nižjih socialnih plasti. Najznačilnejši za ta prehod je morda znameniti roman „Don Kihot“, delo španskega pisatelja Cervantesa iz začetka sedemnajstega stoletja. Ta roman se sicer da tolmačiti na več načinov: literarno-zgodovinsko kot parodija na takrat modne viteške romane ali simbolično kot podoba idealizma in materializma, dveh strani človekove narave, ki sta upodobljeni v obeh glavnih

junakih v vitezu don Kihotu in njegovem oprodi Sanču Pansi. A prav tako je pomen tega romana nedvomno tudi ta, da se oddaljuje od dobe, ko je bilo plemstvo vse in nižji sloji nič. Podoba Sanča Panse, človeka iz preprostega ljudstva, odločno kaže, da misel o enakosti vseh ljudi ob začetku novega veka že stopa v književnost.

Isto kaže tudi primer iz dubrovniške literature. V mislih imam pastirsko igro Iva Gundulića z naslovom „Dubravka“. Pesnik slavi sicer v prvi vrsti „lepo, drago in sladko svobodo, dar, ki nam je v njem višnji Bog podelil vse dobrine“. Vendar že dejstvo, da v igri nastopajo pastirji kot predstavniki preprostega ljudstva, a še bolj dejstvo, da ti pastirji razpravljajo o razredni enakosti, da so vile kot simbol dubrovniških plemkinj naslikane kot razsipnice, jasno razodeva obraz nove dobe.

Posebno pa velja to za književnost 19. stoletja, ko je dosegla ideja socialne enakosti svoj najvišji vrh v dosedanjem razvoju družbe. Pisatelji Dickens in Balzac, Flaubert in Zola, Hugo in Manzoni, Tolstoj, Dostojevski, Prus, Gorki, Cankar: sama imena, v katerih je ideja enakosti slavila svojo največjo zmago s tem, da so ti pisatelji dvignili v svet umetnosti preprostega človeka, človeka iz množice, iz ljudstva. Marsikdo izmed vas gotovo že pozna vsaj nekatere vélike romane tega stoletja: Balzacovega „Očeta Goriota“ (iz cikla „Človeška komedija“), Dickensovega „Olivera Twista“ ali „Davida Copperfielda, Hugojevo „Cerkev naše ljube Gospe v Parizu“, Manzonijeva „Zaročenca“, Tolstojevo „Vojno in mir“ ter „Ano Karenino“, Dostojevskega „Ponižane in razžaljene“, ter „Brate Karamazove“, Prusovega „Faraona“, Gorkega „Mater“, Cankarjevega „Illapca Jerneja“ itd. Kakor je v književnosti zavladalo načelo, da je življenje slehernega človeka za umetnika enako pomembno. Zakaj vsak človek nosi v sebi snov vsaj za eno povest, roman ali dramo: namreč svoj lastni življenjepis.

Če si ogledamo monumentalno galerijo povesti in romanov, ki so nastali v minulem stoletju in še danes vedno nastajajo, vidimo, da je njihova značilnost prav v tem, da njih osrednji motiv tvori človeška osebnost. Vse drugo je opisano navadno le v zvezi s to osrednjo postavo, kar se večkrat vidi iz naslova, ki kaže na junaka. Toda ti „junaki“ niso več nekdanji heroji, marveč preprosti ljudje, kakršne srečujemo vsak dan v svojem življenju. Zato nastopajo v teh delih predstavniki najrazličnejših stanov. V njih srečujemo umetnike in delavce, kmete, lovce, ribiče, študente, perice, trgovce, vojake, berače, skratka vse ljudi brez razlike, prav kakor je to — kajpada na naše slovenske razmere — tako plastično povedal Oton Župančič v svoji „Kovaški“:

Vsi: — Črnici rudarji iz Idrije, iz Trbovelj,
iz plavžev gorenjskih, iz Kaplje, iz Borovelj,
od Nabrežine beli kamenarji,
devinski opaljeni ribarji,
polnagi nosači iz luke tržaške — četa,
kot da kiparju ušla je izpod dleta —
vi, sključeni tkalci od stativ, strojarji
smrdljivci, zaviti v čresla ostrí duh,
vi mlinarji, ki nam meljete kruh,
zidarji iz Renč, mizarji šentviški, Solkanci,
drvarji po šumah, šoto vozeči Ižanci —
ti mož, ki orješ in seješ, se družno z volom potiš,
ti štajerski viničar, ki nam vince mediš,
ti, s svinčcem v pljučih, z očmi gasnočimi stavec,
v vrtince mirno zroči savinjski plavec,
Vipavec brbljavi, zamišljeni briški kolon,
vsi, ki poznate otiske zapestnic — spon ...

In ker so nam vsi ti ljudje podobni po svojem načinu mišljenja in čutenja, najdemo vedno v njih tudi sebe, svoje življenje. Ravno prepričanje, da je v tako imenovanih „majhnih“ ljudeh resnična, prava človekova podoba, je nagnilo pisatelje do tega, da ne iščejo junakov za svoja dela nič več med izjemnimi postavami, med izbranci človeštva, marveč sredi med ljudstvom, celo v najnižjih plasteh. Moderni pisatelj ljubi „ponižane in razžaljene“, kakor pravi Dostojevski, išče „bedne“ kakor Hugo, in tiste, ki so „na dnu“, kakor Gorki. In Ivan Cankar je isto izrazil z besedami: „Življenje se drami v nižavah, ki so spale.“

Tako se je moderni pisatelj, iščoč novih možnosti za življenje, približal človeku, v katerem je našel mnogo novih, doslej prezrtih možnosti. Nasproti povečanju junaka stopi sedaj v življenje in v književnost junaštvo dela, nasproti plemiču meščan, delavec in kmet. Tudi družabno težišče, ki se javlja v književnih delih kot okolje, se pomakne iz plemiških dvorcev v mesto in vas, mali človek začneja dobivati svojo vrednost. Zato moderni pisatelj v svojih delih slika ravno te male ljudi, vse tiste, ki sta jih kakorkoli udarila usoda in življenje, ter jih oblikuje s čudovito silo srca. Bodi kmet ali delavec ali berač, vseeno: moderni pisatelj te zaradi tega ne ceni nič manj kakor faraone ali cezarje ali duceje. Bodi Napoleon ali hlapec Jernej, zanj si pomemben samo z vidika človečnosti. V tem se ravno kaže misel o enakosti vseh ljudi. V tem pa se kaže tudi prepričanje o prvenstveni vrednosti občečloveškega, ki se odkriva v vsakem človeku, celo v razbojniku, zločincu ali grešniku. To je lepo povedal Ivan Cankar v uvodu k „Podobam iz sanj“, kjer govori o delu umetnika. On ve, pravi, da je ob tistem času, ko je blodil po hramih in stopnicah svojega srca, hodil obenem s prižgano lučjo po zaklenjenih svetiščih svojega bližnjega, vsakega in vseh. On ve, da so si v tistih globočinah vsi ljudje bratje... On ve, da bi se kakor od pepela zgrajene sesule stene med njimi, če bi se kdaj le za hip spogledali iz dna. „Pred hišo je semenj; tam so barantači, mešetarji, cigani, tatovi, od vseh strani in na vse strani brizga pohlepnost, škropi zavist, pljuje sovraštvo. Kadar pa je semenj pri kraju in se barantači, mešetarji, cigani in tatovi zaklenejo vsak v svojo bajto, v tisto pravo, ki je sto klafter pod semanjo zemljo, takrat — jih ni več; en sam človek je; in ta človek je visok v svojih mislih, plemenit, brez zlega in hinavščine v svojih čustvih, čist, nesebičen, brezmejno vdan v svoji vesoljni, vsako božjo stvar tesno objemajoči ljubezni.“ Te besede nam odkrivajo eno izmed osnovnih potez današnjega pisatelja: humanost ter nam hkrati kažejo pot do nje: če hočeš najti skupnost, občestvo, bratstvo, se moraš skloniti k posameznemu človeku, k brezimenemu človeku iz množice, in ga dvigniti na višino človečnosti.

Toda pri vsem tem ne smemo pozabiti, da so junaki skorajda v vseh teh delih po večini anonimni ali boljše osebe z izmišljenimi imeni. Prav tako se dejanje godi navadno v izmišljenem kraju. Vse to kljub temu, da je pisatelj svoje osebe morebiti opisal po živem modelu in dejanje posnel po resnični zgodbi. Z umetniškega vidika ni mogoče izpodbijati te fiktivnosti, bodisi da nam pisatelj z njo ustvarja iluzijo „romantične“ ali pa iluzijo „realistične“ povesti, romana ali drame; saj vemo, da je bila domišljija od nekdanj najmočnejša vzmet umetniškega ustvarjanja, in prav tako tudi, da „resničnost“ v umetnosti ni isto, kar „resničnost“ v življenju.

A nekaj drugega je, kar je v tej zvezi treba poudariti. Medtem ko ta fiktivnost varuje književnost pred preveč grobo aktualnostjo, zlasti pred dnevno tendenco, je pa v tem vendarle velika nevarnost, da namreč književnost izgubi

stik z življenjsko resničnostjo. Zato so nekateri pomembni sodobni pisatelji začeli v svojih delih opisovati resnične ljudi z njihovim pravim imenom. Tako so nastale tudi umetniške biografije, ki smo jih omenili v začetku. Toda doslej so pisatelji upoštevali to načelo po navadi le v zgodovinskih delih, torej v spisih, ki pripovedujejo sicer o resničnih, vendar že umrlih osebah; v zadnjem času pa so mnogi začeli uveljavljati to načelo tudi v delih s sodobno snovjo ter opisovati tudi še živeče ljudi z njihovim pravim ali le slabo prikritim imenom. Dela, kakor na primer „Medtem“ in „Svet Viljema Clisolda“ angleškega pisatelja Wellsa ali „San Michele“ Axela Muntheja ter še cela vrsta drugih spisov, v katerih nastopajo resnični, ne izmišljeni, oziroma boljše od umetnika ustvarjeni ljudje — ta dela kažejo, da je v književnosti napočila doba, ki zavestno stremi po tem, da nadomesti nekdanji mit, legendo in sploh vsako iluzijo s popolno življenjsko resničnostjo. Bog ve, ali bo to umetnosti v prid, umetnosti, ki nikoli ne more biti to, kar življenje samo.

France Vodnik:

○ mladem optimizmu

Besede pred počitnicami.

Vélike počitnice — zlate sanje dijakov in kajpada tudi profesorjev — so pred vrati. Resda ni še konec vseh težav, a kljub temu smo že zdaj vsi tako prevzeti od veselega počitniškega razpoloženja, da bi ne bilo nič kaj v skladu z našimi čustvi, če bi v tem trenutku načelnjal katerokoli izmed poglavij šolske učenosti. Kaj bi zdaj z njo, mi boš rekel in pritrtil ti bom, zdaj ko vabi dom s svojo tiho poezijo, zdaj ko veselo kličejo ceste na vse strani, zdaj ko čiste blestijo vode, vriskajo gore in poje sonce!

Vem, da ste v dušah vsi veseli odpeli temu svetlemu klicu iz onega lepega sveta, na katerega ste v šoli včasih skorajda pozabili, v šoli, kjer je pač veljala druga zapoved. No, veselite se zdaj, zakaj pričela se bo vaša najdaljša „pavza“ — vaše vakance — in prav nič se vam ne bo treba bati zvonca, saj ne bo še zvonilo tako kmalu! In v tem trenutku, ko se vam smeji proti najlepši dnevi študentovske počitniške brezskrbnosti, v tem trenutku tudi jaz nimam druge želje, kakor da z nekoliko besedami odpojem vašemu mlademu zanosu, da vas z njim kakor s popotnico spremim še ta zadnji, mali košček poti, preden se razidete domov na vse strani naše domovine — pit njene prelesti.

Blagor vam — kličem —, vam, ki jih boste gledali z mladimi, neutrujenimi očmi, vam, ki jih boste pili z žejnimi mladimi dušami!

Kadar je človek mlad, se nahaja — pravi pesnik — v srcu vsega življenja. To je tako resnično, da se zaveš tega navadno šele potem, ko je že prešla podoba sveta, kakor si jo gledal z mladimi očmi. Toda ta podoba ostane v človeku za vse življenje najbolj živa, najbolj resnična, najbolj lepa, k nji se vrača nazaj vse dni svojega življenja. Zakaj v mladosti se odpirajo človeku vse skrivnosti, tako da je svet

Prof. France Vodnik

podoben prelepi sanji, takrat se mu razmikajo obzorja v neskončnost samo, od tam pa lije zlata luč na vse, kar vidimo, na vse, kar delamo, na vse, kar mislimo. Da si v srcu vsega življenja, če si mlad, to se pravi, če zares polno doživljaš in če zares živo občutiš svojo mladost, vso njeno širino, vso njeno svobodo, ves njen prelestni čar — to je prav rečeno, zakaj biti mlad se pravi: biti v srcu lep in svetel in veren.

To je prvo znamenje mladosti: biti v srcu lep in svetel. Kdor tega globoko ne občuti, kdor tega močno ne doživlja sam, ta ni resnično mlad, ta nima znamenja mladosti. In to lepoto, to cvetočo, brezmejno, svetlo lepoto mladosti so zato poveličevali pesniki vseh časov in vseh narodov. Tudi naš slovenski pesnik ti kliče v zavest podobo tvoje mladosti,

da ne bi pozabil nanjo na svojih poteh. Takole ti kliče in te blagruje zaradi mladih let:

„Zdaj klije tebi dvojni cvet,
pomladi cvet, čas mladih let!“

In drugo znamenje mladosti? To pa je s prvim nerazdružljivo spojeno, saj tako rekoč iz prvega izvira: biti v srcu veren. „Nikoli ne bo v bridkosti omagal človek, ki zaupa vase in stoji trdno z obema nogama,“ pravi Ivan Cankar o tej veri, ki ne dvomi niti takrat, kadar je težko, pretežko biti človek, ampak gleda s pogumnim zaupanjem v cilj, čeprav se ta cilj sveti navidezno še tako neizmerno daleč. In nekdo drug, prav tako slovenski pisatelj, je zapisal:

„Ne bodi malodušen v mladosti in ne misli na kratkóst življenja ter ne delaj samo od dneva do dneva!“

Snuj namreč načrte na široki podlagi, kot bi živel tisoč let!“

Ta verni polet, ta pogum, to veselje pa mora kliti v srcu človekovem ravno v pomladi njegovega življenja, v mladosti, če je le resnična in zdrava ta mladost. Živeti resnično in pristno, to je tako, kakor ti ukazuje tvoja lastna najgloblja notranjost, ne pa plehka zunanja, družabna običajnost, živeti samo tako in ne drugače: to pa je imperativ vsake iskrene mladosti, tudi tvoje. Če boš v sebi resničen, boš tudi prost, če pa boš prost, boš svoji mladosti tudi zvest, boš veren njenim razodetjem. Takrat ti bo vse blizu; nerazdeljen in poln mladega optimizma, te največje ustvarjajoče sile v življenju poedincev kakor narodov, — tako boš korakal k svojim ciljem, s pesnikom pojoč omamen slavospev svetu in življenju:

Paberki iz zgodovine židovstva na Slovenskem

Začnija leta je židovsko vprašanje v raznih državah spet na dnevnem redu. Nemara bo dijaštvo zanimalo, kako je bilo z Judi in njihovim delovanjem na našem slovenskem ozemlju. Evo nekaj podatkov, ki sem vam jih nabral iz zgodovine!

Judje so bivali nedvomno že za rimskega imperija v večjih središčih Norika in Panonije. Ob preseljevanju narodov, ko so bila strta v prah mesta Petovija, Celeja, Emona, Akvileja, so postala tod tla za njihovo obratovanje in delovanje tako vroča, da ne čujemo iz zgodovinskih virov več stoletij ničesar o njih. Šele v 12. stoletju jih spet omenjajo zgodovinski dokumenti na slovenskem ozemlju tedanje Koroške, Štajerske, Kranjske, Goriške in Trsta.

V Ljubljano so se Judje naselili iz Čedadu in so leta 1212. sezidali veliko sinagogo. Iz tedanjih časov je ostalo ime Židovske ulice, ki vodi skozi nekdanji geto, v katerem so smeli Judje, ločeni od drugega prebivalstva, stanovati. Največ Judov se je naselilo v Trstu, ki je postal že v zgodnjem srednjem veku važna pomorska luka za srednjo Evropo. V Trstu je že tedaj mrgolelo judovskih menjalcev, prekupecev in izposojevalcev. Judje so ustanovili večje naselbine tudi v Mariboru, Slov. Bistrici, Radgoni, Celju, Ptujju, Celovcu.

Za svoje poslovanje so uživali svobodo, tako da se jim je bogastvo zelo množilo. Edino nepremičninske lastnine niso smeli imeti. V svojih trgovskih poslih pa niso gledali na poštenje, temveč se držali izrekov, da je bogastvo čast in da lastna korist prednjači pred vsako drugo. Zahtevali so za posojila visoke obresti po 65—68%. Zaradi takega postopanja so jih večkrat kruto preganjali. Prvo tako kruto preganjanje se je vršilo leta 1571., ko so vse Jude zaprli in njih imetje zaplenili. Leta 1421. so začasno izgnali vse Jude iz Koroške, Štajerske in Kranjske, a so se kmalu smeli vrniti. Cesar Friderik III. jim je dal razne privilegije. Za njegovega dolgega vladanja se jim je godilo zelo dobro, tako da so ga nazvali „židovski cesar“.

Za zgodovino 14. in 15. stoletja nam nudijo razni mestni, državni arhivi in judovski viri mnogo zanimivega.

L. 1579. so se notranjeavstrijske dežele delile, a kljub temu so ostale te pokrajine še vedno gospodarsko povezane. Razne proizvode tuje in domače industrije je bilo treba uvažati. To gospodarsko skupnost so vzdrževale mnoge avstrijske trgovske ceste, po katerih se je vršil tranzitni promet v Italijo, Češko, Nemško, Madžarsko in Orient.

Judje so v tej trgovini zavzemali važno mesto. S svojimi zvezami so to gospodarsko skupnost pospeševali. Trgovali so zlasti z vinom raznih vrst. Dolžniki so jim zastavljali vinograde. Ob zapadlosti niso plačali terjatev in vinogradi so prišli Judom v roke.

Posamezni Judje so dobili od deželnih knezov za to trgovino posebne svobosčine. Tako je Friderik III. dne 1. 5. 1478. dovolil sinu Abrahamu Maulu v Mariboru, da sme do preklica 24 sodov „krščanskega vina odpeljati in na ugodnem kraju prodati.“ Ob trgatvi so Judje pokupili veliko količino grozdja. Nadškof saleburški se je pri nadvojvodi Ernestu pritožil proti judovskim trgovcem iz Ptujja, ker so delali konkurenco njegovim podložnikom, kar znači, da so se v vinski trgovini posebno odlikovali ptujski Judje.

Na zahtevo deželnih stanov, ki so krivili Jude gospodarskega propadanja v 15. stoletju, je odredil Friderik III. dne 6. nov. 1445., da Judje ne smejo trgovati z benečanskim blagom. Kupčevati smejo le z vinom, ako ga jemljejo za svoje terjatve.

Svojo trgovsko sposobnost so kazali Judje tudi pri konjski kupčiji. Na dobro obiskane letne sejme so gonili velike črede konj. Krščansko prebivalstvo se je otresalo teh judovskih prekupčevalcev. Mnoga mesta so jim branila prehod, pa so se zato preoblekli v kristjane ali pa hodili razoglati, da jih ne bi spoznali in ustavljali.

Bavili so se tudi z lesno trgovino. Kupovali so cele komplekse lesa, stoječega v naših goratih in gozdnih krajih. Po velikih rekah so splavljali les v južne pokrajine. Po splavih so ga spravljali na določena skladišča, od tam pa odvažali z živino do posameznih tržišč.

Judje so se pečali z vsem, kar jim ni bilo prepovedano. Redili so krave, ovce, koze, prodajali mleko in sir, ki so ga zavijali v vreče, opremljene s pečatom, jih razpečevali na vse strani. Vzdrževali so trgovske stike nele s kmeti, temveč tudi s trgovci, obrtniki, dijaki.

Obrtniškemu stanu, se niso mogli posvetiti, ko se je orgaziniral v močne cehe, ki niso smeli sprejemati Judov. Pečali so se pa vendarle z zlatarstvom in izrezavanjem pečatnikov. S tem je bila v ozki zvezi tudi kupčija z zlatom, srebrom in novci. Deželni knezi so te kupčije precej omejevali.

Ker so bili Judom prepovedani razni posli in obrati, so se tembolj lotili denarstva. Na Štajerskem se je razvila živahna trgovina z denarnimi vrednotami. Po judovskem prizadevanju se je razširila na Koroško in Kranjsko. Cele judovske rodbine so se bavile s to obrtjo. Judovski trgovci enega, često tudi več mest so ustanavljali finančne konzorcije. Strast po dobičku je bila tako velika, da so dajali v promet tudi denar nedoletnih otrok. Svojim ljudem so posojali brezobrestno ali po nizki obrestni meri. Posojali so pa zlasti svetnim in cerkvenim dostojanstvenikom. Pogosto so se bali za denar. Smatrali so pa, da je pri tej gospodi najbolj varno naložen. To stanje se je spremenilo koncem 14. toletja. Tedaj je plemstvo, duhovščina in meščanstvo shajalo brez judovskega kapitala, ker je spoznalo denarno poslovanje. Od tedaj so Judje držali stike edino z obrtniki in trgovci.

Zaradi gospodarskega propadanja se je poslabšala tudi denarna vrednost. Dočim je bil v 14. stol. novci zlat ali srebrni, je prišel v 15. stol. v promet bakren, malo s srebrom legiran. L. 1436. še niso sprejemali na Štajerskem dunajskega in grškega denarja. Friderik III. je moral odrediti, da sta dva helblinga vredna fenig in da se bavarski in inozemski novci ne smejo rabiti. Za računsko podlago so rabili funt, ki je obstojal iz 240 fenigov. Trgovina z napačnim denarjem je bila tako razširjena, da je vlada prepovedala po judovskem mojstrskem sodišču judovskim trgovcem menjavo in kupčevanje s takim denarjem.

Deželni knezi so hoteli dvigniti judovsko davčno moč. Zato so jim trgovino olajšali s privilegiji. Dovoljevali so jim odušne obresti. Tako je odredil Friderik II. leta 1244., da znaša obrestna mera po funtu in tednu 8 fenigov, torej 133 33% letno. Tako visoko obrestno mero dovoljujejo še privilegiji Otokarjev I. 1255. in Rudolfa Habsburškega leta 1277. Obresti so se zaračunale od dne odštetega posojila do dne plačila, kakor je bilo določeno v zadolžnici. V slučaju zamujenega plačila so zaračunavali tudi višje zamudne obresti. Posojilo se je zamoglo zava-

rovati. Običajno je dal dolžnik upniku zastavo. Polagoma se je ta način zavarovanja opuščal. Dolžnikom se je zapisovala zadolžnica, ki je vsebovala klavzulo, po kateri je dolžnik jamčil upniku za izpopolnitev obveze s svojo osebo in imovino. Namesto te klavzule se je zapisovala druga, ki je odredjala, da pošlje dolžnik, ako ne plača ob dospelosti, svoje poroke v gostilno, določeno od upnika; poroki ostanejo v gostilni tako dolgo, dokler se ne poravnata dolg. Večkrat se je dolg vpisal tudi v službeno knjigo, takozvano judovsko knjigo. Na ta način so bili dolžniki zavarovani, da se niso potvarjale listine.

Friderik III. je odredil za Koroško, Štajersko in Kranjsko judovski regal. Deželni knez je na določenem teritoriju nastanil Jude, od njih zahteval davke in jih imel pod zaščito. Davki so se predpisali v skupni višini za vse tri dežele. Za pobiranje so bili določeni pobirači, navadno najbogatejši in najvplivnejši Judje, ki so za vse davke jamčili in jih včasih radi gospodarske stiske tudi sami plačevali. Vsaka občina je imenovala 5 oseb, ki so precenili imetje posameznih članov in napravili davčni predpis.

Judje so imeli še druge dajatve. Kadar je prišel v mesto knez, so Judje morali poskrbeti za stanovanje in prehrano njegovega spremstva. Od te dolžnosti so se pozneje odkupili z vsoto 20 in pol dunajskih funtov, ki jih je morala judovska občina plačati dvornemu maršalu, da jo je razdelil med dvornike, vratarje in orožarje. Kar je preostalo, je bilo njegovo.

Judom se je posrečilo, da so pri deželnih knezih dosegli za svoje tožbe proti krščanskim dolžnikom poseben pravdni postopek, kot predspor pri takozvanem judovskem sodniku. Le-ta je imel nalog, naj čimprej in čim laže reši med Judi in kristjani kazenske in civilnopravne spore. Judovski sodnik je bil uradnik visokega čina. Dodeljena sta mu bila dva meščana iz mestnega sodišča, dva iz ostalega meščanstva in nekoliko spoštovanih osebnosti iz judovske občine.

Odnosaj med judovskim sodnikom in Judom je bil prijateljski. Ta sodnik je imel tudi notarske pravice. S svojim pečatom je potrdil judovske zadolžnice proti kristjanom, ki so si izposodili pri Judih prenose teh zadolžnic, potrdila o plačilih, kupno-prodajne pogodbe o nepremičninah ali premičninah, ki so kot zastave prešle v posest Judov.

Judovska sodišča so bila le v večjih trgovskih središčih, kjer so imeli Judje svoje občine. Taka sodišča so bila v Judenburgu, Brucku, Gradcu, Voitsbergu, Radgoni, Mariboru, Ptujju. Kranjski in koroški Židje so uporabljali štajerska sodišča.

Važna so bila tudi mojstrska sodišča ali detdin, ki so sodila spore med Judi, če se tožitelj ni poslužil drugih civilnih sodišč.

Ta sodišča so obsojala na denarne, zaporne kazni in na prekletstvo (kerem). To je bilo najhujše orožje judovske občine v verskem oziru proti poedincu. Obtoženec se je mogel prizvati na deželnega kneza, ki si je pridržal pravico,

Dr. Ivo Česnik

da kazen potrdi ali ne. To je storil radi tega, ker so rabini lahko izrabljali svojo moč proti osebnim sovražnikom.

Za Judom tako naklonjenim Friderikom III. je vladal njegov sin Maksimilijan I., „zadnji vitez“, ki je leta 1496. izgnal vse Žide iz svojih dežel, torej tudi iz slovenskih pokrajin. Le v Trstu so smeli ostati in vršiti nemoteno svoje posle.

Sele po tolerančnem ediktu Jožefa II. leta 1781. so se smeli Judje zopet naseliti na slovenski zemlji kakor tudi drugod v tedanji državi. Jožef II. je smatral, da bodo Judje koristili državi, računal je gotovo na njihov mednarodni vpliv.

Leta 1867. je Avstrija proglasila popolno svobodo Judov v vsakem oziru. Od tedaj jim je bilo dovoljeno tudi pridobivanje nepremičninske lastnine. Ta popolna svoboda je dala Judom priliko, da so jo izrabljali in izsesavali zlasti slovanske narode!

Po judovski statistiki, ki je bila priobčena v domačem časopisju, živi v dravski banovini le 400 Judov. Če je ta statistika pravilna — državna statistika jih je še pred kratkim naštel 900 —, kaže precej jasno, da Judje ne najdejo med Slovenci dovolj plodnih tal.

Ivan Čampa:

Srebrna žetev

Tudi dijaškim pripovednikom je odprl ljubljanski „Mentor“ vrata na stežaj. Leto za letom so se javljali v njem in doraščali za literarno areno.

Miško Kranjec je objavil v „Mentorju“ sicer samo „Majsko noč (pod imenom **Mihael Mihajlovič Fujsov**), ki je baladno grozotna nastrojenska slika iz dolinskega Prekmurja, toda iz „Pomenkov“ je videti, da se je Kranjec šolal prav v „Mentorju“, čeprav ni pozneje več pisal vanj.

Ivan Krstnik, s pravim imenom **Ivan Bučar**, se je v „Mentorju“ prvič predstavil v XV. letniku z liričnim spominom iz mladosti „Zajček“. Urednik mu je prerokoval, da bo nekoč kaj lepega napisal. V „Mentorju“ se je postavil še s „Častno besedo“, šegavo opisal dva dijaka „Kostanjarja“ in prav zanimiv potopis „V sončni Dubrovnik“. Kmalu po maturi pa je začela v „Mladiki“ vzhajati njegova planinska povest „Čez steno“, ki je prva te vrste v naši literaturi in je avtor potem, ko je izšla v knjigi, dobil od kritike tudi laskavo priznanje. Bučarja odlikuje lep jezik in izrazito epičen dar pripovedovanja. Poleg leposlovne proze se je v „Mentorju“ nekajkrat izkazal tudi za dobrega humorista, ki je dijaštvu pripravil včasih prav lepo zabavo.

Ivan B(ložan) — **Ivan Oražen** je z „Zadnjim pozdravom“, sliko s kmetov, kjer prikazuje očeta, ki ga pri delu za sina — študenta doleti smrt v gozdu pod vozom, pokazal, da bi lahko še marsikaj dosegel, toda na žalost je literarno delo pozneje popolnoma opustil.

Jaroslavskij Vsevolod je v XVI. letniku pokazal samo, kako je, „Če ima študent denar“.

Ivan Rob je prav lepo opisal doživetja „S Pohorja“ in „Poglavje iz Popotne dume.“ A bolj kot s prozo je v „Mentorju“ skozi več let kot Veselko Pičirad skrbel za zabavo s svojimi odličnimi travestijami raznih znanih pesmi, kot na primer „Prešernovega „Nestrohnjenega srca“, ki ga je spremenil v „Nestrohnjen jezik“.

Levstikovega „Ubežnega kralja“, ki je iz njega naredil „Ubežnega šolarja“ in še druge. Posrečen je tudi njegov prevod Krausove „Meyeriade“, ki je parodija na Homerjevo „Ilijado“. Mimogrede naj omenim, da imajo drugi narodi, zlasti Nemci, vse polno takih parodij, ki so včasih prav duhovite in pripravljajo obilo zabave. Kaj, če bi tudi pri nas dobili kaj takega v knjigi? Mislim, da bi bilo za Roba kaj hvaležno, če bi nam preskrbel iz svojih neštetihih zabavljic in podobnih stvari izbor svojih najboljših „umotvorov“, ki bi imel z njimi, če drugega ne, vsaj dober gmotni uspeh.

Vanjuša Ivo Brnčić je napisal lepo črtico „Tujina“.

Cene Kranjec je od časa do časa priobčeval zelo posrečene slike kot nežne drobne lirične bisere. Tudi on je zorel v „Mentorju“, le da je pozneje vse svoje produkte prepuščal bolj „Zaru“, ki je v tistih letih izhajal na klasični gimnaziji v Ljubljani, in bi bilo nekoč dobro izpregovoriti tudi o generaciji, ki je rasla in se šolala v tem dijaškem listu, ki mu moramo priznati nadpovprečnost.

Drakoš-Beličič je poleg pesmi priobčil v „Mentorju“ tudi ganljivo „Šolsko nalogo“ in študijo „Današnji mladi rod“.

Jelenka je prispevala prav močne črtice: „Moj Miško“, „Povest mladenke“ in „Pred koncem sveta“.

Vladimir, poznejši Vlado Plešec, je marljivo sodeloval skozi več let s črticami: „Vseh vernih duš dan“, „Božična misel“, „Planika“, „Ljubezen in sovraštvo“, „Poslednja pot“, „Vijolica“ in „Pri jaselcah“.

Alenka je v XX. in XXI. letniku objavila „Sveta noč, blažena noč“, kjer je opisala nastanek te lepe božične pesmi, in „Pot odrešenja“, benhurski opis križevega pota. Kot **Mlada Breda** pa je napisala zgodbo o „Muhi“, ki je najmočnejša črtica, kar jih je izšlo v „Mentorju“ izpod dijaškega peresa.

Milan Hodalič je pripovedoval o „Čevljarju in škrtih“, **Gradiški** o „Materini prošnji“, **Andrej S.** o svojih „Sanjah“, **P. J.** kako je „Na zapečku“, kako „Pri Gospé sveti“ **Volgačevskij Iljuša**, „Zgodbo o lepi Vidi“ je povedal **Volk Peter**, „Legendo o zvončku“ pa **Jago-Dič. Stanko** je opisal „Kako je spoznal krivico“, **Potoški Blagomir** pa je kramljal „Na travniku“ in v „Prijetnih sanjah“.

Od XXI. letnika dalje so postajali dijaški prispevki vedno bolj pestri. Naštel bom sotrudnike samo po imenih in njihovih delih.

Aleš K. M. je poročal o izidu naloge z naslovom „Največja laž“, **Avlis** o razpoloženju „Pred fizično uro“, **Ažmanov** je gledal „Domov“, **Bogomir** opisal „Mater“, **Kajžarski** pa „Ideal“. **Namen Stane** je od časa do časa nizal svoje „Misli“ in se zlasti postavil v XXI. letniku kot **Umen**. — S „Svojim prvim honorarjem“, „Raztresenim profesorjem“ in „Mojstrom Žvedro in njegovo čedro“ je napisal tri tako satirične in zabavne črtice, da so bile samega Milčinskega vredne. Le zakaj neki je bil samo meteor? Tako smo potrebni humorističnega pisatelja, a kot kaže, smo zastonj upali, da bo Umen nadaljeval tako moško, kot je začel. **M. V.** je opisal „Milka“ in dogodek „Iz dijaškega življenja“, **P(olde) P(avčnik)** je prav prijetno kramljal o „Zdravju in soncu“, „Idealu“, „Goslaču“, „Jurčkih“ in „Sanjah“.

Dolenjski France je napisal zgodbo o „Janezu Zanikernežu“, o „Dobesednem prestavljanju“ in „Pismih“ in še zgodbo „Na veliki petek je bilo“. **Kajžarski** je opisal „Jeleno“ in „Joka“, **Kristan Vinko** povedal „Zgodbo o nožiču“, **Vera Romanova** pa je kramljala o „Radi“.

Atanasijević Olaf je poročal o „Razstavi“, Aleksandrovna, kako je bilo „Odbito“ in kako je v „Deželi bajk in pripovedk“; Gomilski Štefan je pokazal, kakšna je „Ironija usode“, Janošna se je bala „Slutenj“, Kolman Emanul je nanizal nekaj „Drobnih slik“. Ljubo je opisal „Tovariša Lojza“ Prevc J. poročal o usodi „Prošnjice“, Pregelj Bazilija pa nas je vodila po svojih klasično lepih „Stopnicah“ in nam predstavila prav tako svojstveno „Prodajalko“. Quidam nas je popeljal v čas „Ko se oglasijo klopotci“, z Rusalko smo šli v „V.a“, s Sonjo pa k „Škratom in vilam v Tivolskem gozdu“.

Svojstven pripovednik obeta postati Francé Sušteršič, kar je dokazal s svojo prelepo zgodbo o „Črni ovratnici“, ob kateri se je marsikdo solzil, s „Cerkovnikom Matijo“, „Menkom“ in „Križno goro“. Zlasti ga odlikuje lep slog in krepek domač izraz. —

Vasilij nas je vodil v „Izkušnjava“, Wabra Leopold povedal „Dve zgodbi z Jezerskega“, z Gregoretom Antonom smo šli „V drvarnico“, Stupoški se nam je pohvalil s svojo „Novo obleko“, † Vavpetič Feliks pa je napisal svojo preroško in pretresljivo „Pravljico o sreči“, ki je njegova prva stvar in pesem labudnica ob enem. Kolikor mi je znano, je Vavpetič precej pisal. Dobro bi bilo, če bi kdo poiskal v njegovi zapuščini še kakšen droben biser, da ne bo ostal nepoznan.

S klasično lepim, nekam pregledjavo navdahnjenim slogom se ponša Zorman Zmago, ki je priročil presenetljivo močne stvarce: „Oblački“, „Veslovska Marija“, „Micka“, „Mojster“, „In bomo šli“, „In smo šli“. Zelo, zelo ga pa sumim, da je on tudi tisti, ki je pod imenom M. A. na tako kruto ironičen način obračunal s prepotrebni sedmošolskim predmetom etnologijo v satiri „Naravni razvoj“, ki je s „Soljo in poprom“ naravnost vzor satire.

V letošnjem letniku so se pojavila imena Štefan Skledar, Niko Lakus, Karel Mausser in še ta ali oni, ki vzbujajo mlade upe.

Pri tem naštevanju ne smem pozabiti tudi Jožeta Dularja, ki poleg pesmi piše tudi prozo, večkrat narahlo pomešano s satiro, kar sem že zadnjič omenil. Letos nas zabava s celoletno povestjo „Študentje ob Krki“ in tako vedno bolj zori v dovršenega pisatelja.

Pojav zase je tudi Janez Remic, šestošolec iz Zavodov, ki nas je že lani presenetil s temeljito razpravo o naslovu romana, letos pa poročal o „Domačih vajah“ in Janezu Mencigerju. Z njim upamo dobiti odličnega književnika, ki bo nekoč lepo obogatil naš esej.

Tudi Jelka Erzina, ki poroča o letošnjem skavtskem kongresu in Vlada Jagodiča, ki nas poučuje o „Sinjem sportu“, ne smemo pozabiti. Omeniti bi bilo morda treba še tega in onega, ki je tako ali tako deloval kot študent pri listu, a mi je morda pomotoma ušel iz dolge vrste imen. Vendar upam, da sem vidnejše in pomembnejše menda vse naštel.

S tem je ta pregled končan. Marsikdo bo nemara dejal: „Hvala Bogu, skrajni čas je žel!“ Sam se prav dobro zavedam, da je bil spis dolgočasen (kot so vse take stvari) in nepopoln. Vendar pa naj se vsak zaveda, da je bilo s stvarjo obilo dela. Pokazati sem hotel samo utrip dijaškega udejstvovanja v listu. Že iz kopice imen, ki so nanizana na teh straneh, utegne vsak spoznati, da je bilo življenje v „Mentorju“ kar najbolj bujno in pestro in v veliki večini je rodilo lepe sadove. Saj je iz „Mentorja“ izšlo veliko število imen, ki so sedaj že prav vidna v slovenski literaturi. In marsikateri cvet še vedno znova obeta, da bo dal nekoč dober sad.

Asparagus

Tako čudno je bilo v moji sobi. Še včeraj je bila vsa prazna, a vendar tako polna mraza, žalosti in teme. Z mrazom mi je postregla, kadar bi rad toplote, njen žalostni obraz me je čakal, ko bi hotel veselja in vriskov, brez sonca je bila, bila brez življenja. Med njenimi visokimi, starimi stenami je kraljevala zima brez konca in kraja. Za pomlad sem vedel le po koledarju; pač: po pomladi je včasih zadišalo tudi s trga pod mojim oknom, kamor branjevke dan za dnem navlečejo vse, kar zazeleni in zacvete.

Včeraj sem si kupil na trgu asparagus, čisto navaden asparagus v lončku. Šest dinarjev sem dal zanj. Saj ni Bog ve kako velik, a vsaj zelen je. V mojo soko je prišla z njim toplota, poskočnost, mladost, sence... Prav za prav sem nameraval kupiti nagelj, kak tak nagelj, kakor jih goje naša dekleta po svojih oknih, pa ga nisem dobil. Takih stvari tu sploh ne poznajo, je rekla vrtnarica. Seveda, kaj vendarle mislim! Kmečki nagelj naj bi dobil v mestu? Kdo pa se bo ukvarjal z njim, ko je lepših in manj zamudnih cvetk na stotine. Asparagus mi je ponudila. Da je prav tako lep, je rekla, čeprav nageljna ne pozna. In tako sem bil zadovoljen z asparagusom.

Ob asparagusu stojim in sanjam o krajih, kjer nageljni cveto, in o ljudeh, ki bivajo po tistih krajih. Zdaj nisem več v svoji sobi. Asparagus me je potegnil v deželo mojih sanj.

Sameval sem kot Job v veži plajberškega farovža na Koroškem, zdaj pa že hodim iz kraja v kraj. Povsod mi „srečo“ voščijo, ko pridem, in „srečno“, ko grem. Na slovenski pozdrav dobim slovenski odzdrav in prijazen našmeh, le včasih grd pogled in „ih feršt' bindiš niht“. Pa se ne menim za to, naprej grem in znova pozdravljam.

Od plajberškega Joba sem jo v Žihpolje mahnil, kjer mi v cerkvi božja Mati dušo potolaži, v farovžu pa „farovška mama“ pokrepča telo. In potujem dalje, brez načrta. Nič zato, če pridem že drugič v isti kraj, grem pač potem hitreje naprej. Prišel sem v Šmarjeto in poslušam, kako „marnjajo“ „pedred“ za moj petdeset. In sem že v Gorjanah: za šolo na hlodih sedim in prepevam — saj ne znam kaj prida, a kaj za božjo voljo naj bi drugega delal, kot pel. Kmalu pridejo otroci: sprva se me boje — najbrže jim glas ni prav všeč —, a smo si že bliže, se že menimo, skupaj prepevamo. Skupaj gremo v Zahomec štehvanje gledat in skupaj pečemo ob Zili krompir. V Št. Jakobu sem: naše lipe leže podrté, a naša srca so močna in močnejša kot prej. Pogledam tudi k našim redovnicam tam zraven. Vesele so me, saj so me nekatere med njimi včasih vzgajale in vzrejale, pripovedujejo o svojem delu in o naših ljudeh. Vso deželo poznajo in skoro vse naše ljudi: to Hanco in onegavo Marico, Janka odtod in Francija z drugega konca, za Lenčko molijo, da bi med njimi ostala, in za Albina, da bi šel v semenišče, če je božja volja tako. Seveda, saj so vzgajale že toliko naših ljudi in same so iz teh krajev doma, zato jih poznajo. In zdaj nosim pozdrave od Velikovca do Bistrice in od Loč do Celovca. Vsak je pozdrava vesel in z njim se še jaz veselim.

V celovškem muzeju sem. Saj je čisto naš, našo zgodovino kaže, čisto naš značaj ima, čeprav sem v njem naletel le na dve naši tiskani priči. Morda so pozabili očistiti...

Vozim se po Vrbskem jezeru, kopljem se v Klopinskiem blizu Škocjana, sprehajam se ob Baškem in gledam modro vodo Osojskega jezera.

In nazadnje pogledam še k Gospe sveti. Nemka teka za mojim znancem, ki si je pred letom nataknil črno pod vrat. „Hochwürdige“ ga nagovarja in prosi, naj gre in si ogleda neko klet, kjer je ona odkrila nekaj važnega, „für slowenische Geschichte“. „Hochwürdige“ pa „für slowenische Geschichte“ nima razumevanja. Nemka mu zabrusi „impertinenco“ v obraz in gre. Pa je že nazaj, spet mu razkazuje in spet ga vabi s seboj v tisto klet...

V cerkvi mi sveta Gospa v velikem oltarju kaže Jezusa. Pozdravim oba in jima izročim vse naše ljudi. Naj mi pokažeta pot, ju poprosim, da bom hodil po njej. — Nekdo me opozori na freske na stropu. Šele pred kratkim so jih odkrili. Jezusov rodovnik! Dva in štirideset rodov — od Abrahama do Jožefa — hrepenče zre v Jezusa, ki ga Marija drži v naročju in ki ga je tri in štirideseti rod zavrgel. Kaj ni tudi naših dva in štirideset rodov hrepenče zrlo v Jezusa, ki ga naš tri in štirideseti rod zameta, ne mara zanj, mimo njega v prazno zre, po pomoč se ozira drugam. A drugod pomoči ni. Pa nas ne izuči usoda, ki je doletela tri in štirideseti rod. In zato spet hodimo vso tisto pot izgublencev, ob smeteh se spotikamo in ob kamenčkih padamo ter na ilovico in pesek gradimo, ker na Skalo ne maramo.

„O sveta Gospa z Gosposvetskega polja, nad vso našo zemljo in nad Koroško posebno razgrni svoj plašč!“

„E, pa šta ti je opet? Ja te ne razumijem, kako možeš... E, pa Koruška? Da ti vidiš more, naše more, ti, sanjač, romantičar...“

Seveda, na glas sem spet mislil, se zavem, in tovariš — dalmatinski Hrvat — že spet za svoje „more“ agitira. Je že pri meni, razkazuje mi slike in fotografije morja, obale, otokov... In celo pesem domače vasi mi zapoje. Tolaži me, pa ne vidi, da je moj obraz vesel, da preko teh slik in preko „mora“ gledam belino koroške ajde, modrino koroških jezer in rdeče nageljne po koroških oknih.

„Jesi li bolestan?“

Bolan? A, kaj še! Zdrav, zdrav kot še nikdar, saj sem bil v deželi svojih sanj in v spomin nanjo stoji na moji mizi asparagus.

Karel Mausser:

Moja duša

Moja duša je bila kot uklenjen titan,	Moja duša je zdaj kot tiho drevo,
ki rad razrahljal bi si tesne vezi,	ki v vetru in burji le bolno se vije
ki rad razmahnil bi svoje moči	in ko nanj sonce toplo posije,
in trga z rokami, pa vse je zaman.	s tiho udanostjo skloni glavo.

Moja duša bo kmalu kot bel golob,
ki hrepenel je v dalje večerne
in ko so zaplale mu peroti nemirne,
padel zadet je od tujih zlob.

Berač Cene

V cerkvi sem ga spoznal. Maša se je ravno končala pa sem še malo posedel v klopi. Ogledoval sem si slike na steni. Zlasti ena mi je bila močno všeč. Samarijanka in Jezus pri vodnjaku. Krasne barve in Jezusov obraz kot živ. Kar čutil sem, kako lahko odprte ustnice šepečejo: Žena, daj mi piti.

Samarijanka, naslonjena z belo, golo roko na amforo, je vsa zamišljena. Prav utopil sem se v sliko, kar zaslišim za seboj čudno težke korake in sopenje. Ozrem se in prav za menoj je stal berač, močno plešast in slep na eno oko. Resasta brada mu je bila vsa razmršena in v pohabljeni roki je držal palčico. Z drugo se je naslonil na klop in se oddihaval. Težko naduho je imel in sapa mu je kar cvile uhajala. Čez čas se je usedel v klop in se polagoma umiril.

Zopet sem jel opazovati sliko, vendar berač mi ni šel iz glave. Rad bi se obrnil, pa si nisem upal. Sama sva bila v cerkvi in tak mir je bil, da sem čul tiktakanje stolpne ure.

Vstal sem in stopil iz klopi. Berač je sedel za menoj ob stebri s sklonjeno glavo. Jel sem ga opazovati. Skozi vijoličasto okno je sijalo sonce in žarki so polzeli preko beračeve glave čez močno zakrpan suknjič in se gubili pod klopjo. Skozi odprto okno je priletela lastovka in nemirno letala po cerkvi, dokler ni našla izhoda.

Berač je dvignil glavo, samarijanka je z golo, belo roko slonela na amfori, Jezus se je smehljaj. Vijoličasta svetloba je oblila beračev obraz. Zazrla sva se drug v drugega. Napol slepo oko mu je bilo mokro in na licu pod njim so se mu nabirale solze. Zdravo oko me je zvedavo zrlo in me spravilo v zadrego. Segel sem v žep in stopil k njemu. Ponudil sem mu dar. Ko je iztegnil pohabljeno roko, mu je velika solza zdrsnila po licu in vijoličasta kanila na mojo roko.

Nato sem odšel. Nisem še prišel do vrat, ko sem čul za seboj težko, nerodno hojo, vendar nisem imel več časa, da bi ga počakal. Ko sem šel po trgu navzgor, sem se v hitrici obrnil in videl, da gleda za menoj. Zdelo se mi je celo, da mi je trudno zamahnil z roko.

Polagoma sem pozabil na to čudno snidenje v cerkvi in nikdar se nisem spomnil več nanj. Moralo je že preteči nekaj mesecev. Bilo je nekega popoldneva, ko sem ravno šel od dela. Ko pridem na trg, vidim, kako se je okoli nekega predmeta, ki je ležal na tleh, nabirala množica. Ko sem prišel bliže, sem spoznal svojega berača. Ležal je na tleh, roke so mu nemirno begale po mastnem suknjiču in iz nosa mu je tekla kri v dveh tankih curkih. Slepoko se mu je solzilo kot takrat, ko sem ga prvič videl v cerkvi, zdravo pa mu je mrzlično trepetalo. Moral je zelo trpeti. Ljudje, ki so stali okrog njega, so mi pravili, da ga je neki tovorni avto zadel z zadnjim koncem v glavo.

Ko sem ga nalahno prijel za roko in mu privzdignil glavo, se je rahlo nasmehnil in solza, ki se mu je nabrala pod napol slepim očesom, mi je kanila na dlan. Tokrat je bila krvava in sluzasta. Poskrbel sem še, da bi ga prepeljali v bolnico. Ko je avto odvozil izpred zdravnikove hiše, se mi je zdelo, da mi je legla neznana skrb v dušo.

Ljudje so se razhajali. Mimogrede sem vprašal nekoga, kako je beraču ime. Samo to mi je vedel povedati, da ga kličejo za Ceneta in da je bil dobra duša.

Da bi šel h kosilu, je bilo že prepozno. Obrnil sem se in odšel nazaj proti pisarni, kjer sem delal čez počitnice. Mimogrede sem stopil v cerkev in sedel v tisto klopi, kjer je ob prvem snidenju sedel berač Cene. Zopet sem opazoval sliko samarijanke, ki je z belo, golo roko naslonjena na amforo, opazovala Kristusa.

Rubinasto steklo na nasprotnem oknu je žarelo kot kri in spomnil sem se krvave solze na beračevem licu. — —

Sedaj vidim Ceneta vsak dan. Po tisti nesreči je še ostal, toda pamet je izgubil. Bedasto se smehlja, kadar gre po cesti, in ko se srečava, mi vedno ponudi roko.

Lojze Grozde:

Spet v deželo je prišel
lepi mesec maj,
s sabo ptičice privel
in zelenja v gaj.

Zopet so se razcvetele
v gozdu za vasjo
šmarnice prelepe, bele
in dehte sladko.

Majska

Rad bi zopet v gozd zahajal,
kakor sem nekoč,
rad bi zopet sanje sanjal,
cvetke trgajoč.

Šmarnic šopek bi nabral si
in Mariji v dar
bi v kapelici na vasi
ga položil na oltar.

Vanek Vukov:

Gazela

Dan se izpod zarje svita,
log in polje se budita,
lahen vetrič mi premika
valoveče morje žita...
Zarja že izginja v soncu,
dva škrjančka, glej, hitita,
rada zarjo bi imela,
pa zastonj si jo želita!
Zarjo jaz zaprl sem v srce,
tja, kjer up in sreča spita.

A. S. Puškin:

Na tujem verno še opravljam
navado pristno starih dni,
v prostost izpuščam drobno ptičko
na praznik svetle vigredi.

Ptička.

Spet vdajam se tolažbi sladki:
čemu naj muči me bridkost,
ko mogel sem vsaj eni stvari,
vsaj tej podariti prostost.

Prevel Jan. Remic.

„Nisem nadarjen“

Rad bi samo malo razmajal tisto trdovratno mnenje o naravno nadarjenih in o duševno zaostalih dijakih, zlasti ker vem, da taka ločitev ni v prid ne odličnjakom tem manj pa slabim učencem. Tem posebno ne, ker se jim z večnim govorjenjem in celo s praktičnim dokazovanjem vbija v glavo misel duševne manjvrednosti. Trdovratne spremljevalke te misli pa so: slabo izpolnjevanje dolžnosti, boječnost pred nastopi in radi tega zapostavljanje v šoli kakor pozneje v življenju, upadanje poguma, ko jim slučaj ponudi v rešitev kako težko, a za poznejše življenje sila važno nalogo itd. Tako capljajo v življenju za drugimi s sklonjeno glavo in v večnem strahu, da jim njihov predstojnik ne odtegne opore, vedoč, da jim je sicer usojen žalosten pogin. Prave lutke in ne po svoji krivdi.

Omenil sem tako vzrok tega pisanja, povod pa mi je bil članek g. ravn. Dolenca „Nenapisana razprava“, in sicer v toliko, da malo razmislimo, zakaj imajo navadno neodličnjaki več uspeha v življenju kakor pa odličnjaki.

Slo bo torej zato, da ugotovimo vsaj v obrisih, kaj je tipično za nadarjenost in v čem se razlikuje od nenadarjenosti. Skušal bom najprej osvetliti vzroke nenadarjenosti.

Jasno nam mora biti, da so možgani tisti, ki posredujejo duševno življenje. Smatramo jih lahko za nekakšno shrambo, kamor spravljamo vtise, misli in predstave, ki smo jih doživeli med dnevom. Ti raznovrstni doživljaji pa niso v možganih pomešani med sabo, ta shramba ima namreč predelčke in v vsakem takem predelčku se nahajajo samo ene vrste doživljaji. Takim predelčkom v možganih pravimo znanstvena polja, n. pr.: vidno polje, slušno polje, polje za zaznanje itd. Nahajajo se na čisto določenih možganskih delih. Logično je, da zavisi samo od kakovosti te shrambe, torej od možganov, ali bodo ti možgani različne predstave sprejeli, sprejete tudi obdržali, ali bodo te predstave poiskale morebitne razpoke in skozi nje ušle v beli dan. „Imam slab spomin“ bi se torej reklo: predstave, ki sem jih dobil v šoli ali doma, niso prodrle, se niso usidrale dovolj globoko v možganih, pač pa kmalu izpuhtele; morda celo do možgan niso prišle. Drugače rečeno: nisem nadarjen. Zakaj? Je več vzrokov, izmed katerih si bomo glavne ogledali.

V lažje razumevanje bom nadarjenost preimenoval v dober spomin, kar je zmožnost doživete vtise, predstave ob misli po nekem času in z določeno točnostjo obnoviti. Iz izkustev pa vemo, da imamo več vrst spomina: spomin za imena, številke, obraze, barvo, tone; vsak je različno razvit in se tudi v različnih časih razvija.

Takoj zdajle pa bom pribil dejstvo: Vsak spomin je dober. Tudi tvoj, ki tožiš, da nisi nadarjen. Tudi ti imaš poseben talent, kakor ima vsak človek nadarjenost za to ali ono stvar. Vzrok tvoje nenadarjenosti oziroma slabega spomina je, da nimaš zanimanja. Radi tvojega nezanimanja lete vtisi, predstave in misli mimo tebe, ne prodro dovolj globoko v možgane in posledica tega je hitra pozabljivost ter slab spomin. Radi morebitne antipatije do poklicnega dela je študij površen, ti se hitro utrušiš, utrudijo se možgani, spomin pa peša. Posledica? Delo ne uspeva, radi tega raste nezadovoljnost. Imena, številke, besede, ki smo jih dolgo časa držali v spominu, pozabljamo, misli ne moremo koncentrirati v študij, ki

je, kot rečeno, površen, govorimo in delamo popolnoma brez misli, stavek moramo po dvakrat ali tudi večkrat brati, da ga razumemo, končna posledica vsega tega je nervoznost.

Gotovo ni vzrok pešanja spomina samo nezanimanje za študij. Velik rušilec dobrega spomina je prekomerno uživanje alkohola. Imel sem sošolca, ki je v višji gimnaziji komaj zdeloval. Ker me je zanimal, sem se malo zainteresiral za njegovo prejšnje življenje. Zvedel sem, da je bil v nižji gimnaziji eden prvih odličnjakov in slovel kot zares bister fant. V višji gimnaziji pa je začel ponočevati, kar je povzročilo, da je duševno in telesno propadel. Neredno življenje s spolnimi zablodami ima za nujno posledico nenadarjenost.

Po tem razmišljanju moramo priti do zaključka, da je uspeh v šoli odvisen samo od načina študija. Iz zanimanja za to vprašanje sem, kadar je nanesla prilika, previdno spraševal odličnjake o načinu njihovega študija. Večina njih mi je odgovorila, da se za vsak predmet kar najtemeljiteje pripravijo, drugi pa, da se nauče v šoli kar tako mimogrede. Čeprav sem iz teh odgovorov sklepal marsikaj bistvenega, so se mi vendar zdeli odgovori presplošni; previden sem bil pa tudi zategadelj, ker študent v začetku gimnazijskega študija pokaže navidezno nadarjenost oziroma nenadarjenost. Zanimal sem se zato predvsem za učenje ljudskošolskih otrok. Zelo interesantno je bilo! Neko mater sem pohvalil, da ima sina, ki je najboljši učenec. „Veste, saj se nič ne čudim,“ mi je hitela pripovedovati, „vedno tiči v knjigah; radi bi, da bi kaj delal, pa pravi, da ima še to in to nalogo, da se mora še to in to pesem naučiti.“ Materi nisem preveč zaupal in sem vprašal učiteljico o olmašanju dotičnega učenca. „Zelo priden fant. Ko razlagam, me vedno posluša z odprtimi usti,“ mi je odgovorila. Rekla je tudi, da so najboljši učenci tudi najvestnejši.

Iz teh primerov vidimo, da je zbranaost tudi tisti „spiritus agens“ za odlične uspehe v šoli. Pri takem temeljitem študiju in zbranaosti je izključena površnost in raztresenost, ki je glavni vzrok spominskega pešanja. Na ta način se je treba v študij vživeti, možgani morajo intenzivneje delovati: tako postanejo veliko prožnejši in posledica je, da si tak študent veliko lažje vse zapomni, kar tudi zlepa ne pozabi.

O Mariji Curie-Sklodowski, ki je odkrila radij, pravijo, da je veleum. O njej je pisal tudi „Slovenec“ (11. XI. 1937) med drugim tole: Otroška leta je preživela v Varšavi. Še preden je začela hoditi v šolo, se je na lastno pest naučila abecede in je, šele petletna, znala gladko brati. Tudi v šolskem zavodu je bila izvrstna učenka: resna, zbrana in pazljiva. Če se je zatopila v kako čtivo, je ni mogel noben ropot motiti... To je po mojem mnenju poleg nekega zanimanja bistvo izredne nadarjenosti. Možgani se morajo neprestano uriti. Najboljša telovadba za možgane pa je pravilno učenje — umetnost, ki je ogromna večina dijaštva ne zna in ne pozna. Menim, da bi morala biti glavna naloga učiteljeva naučiti svojega učenca pravilnega učenja in mišljenja. S pravilnim učenjem se izrablja vse sile naših možganov, dočim se neizrabljene starajo hitreje kot tiste, ki so vedno delavne. „Kdor hoče ostati mlad in zdrav, mora imeti neprestano živahno telo in duha“, je rekel S. O. Marden. Za primer naj omenjam pokojnega nadškofa Jegliča, ki je bil kot osemdesetletni starček živahnejši in bistrejši od moža v najboljših letih. Galilei je napravil najvažnejša odkritja v starosti sedemdesetih let. Ibsen je kot šestdesetletnik pisal

najboljše drame. Verdi je bil star preko šestdeset let, ko je skomponiral Aido in Otela. Morse, Hegel, Kepler, Zeppelin, vsi ti možje so najintenzivnejše delali v starosti sedemdesetih let. Te primere navajam predvsem zato, ker trdijo nekateri, da s starostjo pojemajo tudi duševne moči. Prof. Mečnikov, ruski biolog, je trdil, da duševne sile vedno delavnega človeka s starostjo celo rastejo, ne pa pojemajo. Tudi profesor Lannelrugue je zanikal, da bi pojemal razum s starostjo pri človeku, ki ni bil nikoli duševno bolan.

Na kratko pomislimo še, kaj je odločilno za uspeh v življenju. Odličen uspeh nikakor ni nujno potreben, čeprav je zelo važen pripomoček. Zavisi predvsem od velikosti zanimanja. Omenjena Marija Curie-Sklodowska do šest in dvajsetega leta ni občutila, da so na svetu razen fizike, matematike in kemije tudi veselje, ljubezen, zabava... O slovitem učenjaku, češkem zoologu Purkyneu (Purkinje) je rekel pesnik Goethe, da je mož, ki trpinči samega sebe.

Zanimanja pa ne smemo istovetiti z nadarjenostjo. Vsaj na splošno ne. Naj se jaz še tako zanimam za igranje na violini ne bom nikoli virtuoz, če ne bom neprestano vadil svojih prstov in obenem tistega dela možganov, ki pride pri tem v poštev. Naj ima kdo še tako strastno zanimanje za plavanje, nikoli ne bo dosegel rekorda, če se mesec za mesecem ne bo vadil v vodi. Pravijo, da se zanimanje, to je poklic, lahko izgubi. Mislim, da je obratno tudi mogoče: da se poklic pridobi. Če nimam veselja do jezikov in dobivam uro za uro slabe rede, nikakor ni rečeno, da bi ne postal dober profesor jezikov, če bi se za „prmej“ poprijel učenja ter začel čisto sistematično vežbati svoje možgane. Jasnó, da bo šlo sprva težko in bo treba krepke volje in vztrajnosti, da bom odstranil vse kamenje in trnje, ki se mi stavi na pot. Delo bo vedno lažje in lažje in končno bom z lahkoto vse zmožel in užival sad svojega truda. Treba je stisniti zobe!

Istovetimo pa lahko nadarjenost, ki je po mojem mnenju neka fiziološka izprememla določenega možganskega dela, z zanimanjem, ki je duševna komponenta pri pesnikih („poeta nascitur“). Saj vemo, da ima telo tako velik vpliv na dušo, kakor duša na telo. Je veliko izjem v naravi. Kar sem pa rekel, drži!

Velika napaka pa je, da delimo učence v nadarjene in nenadarjene, ker merimo nadarjenost in nenadarjenost samo po šolskih uspehih. Pri tej opredelitvi ne pomislimo, da bi manj nadarjeni lahko dosegli občudovanja vredne uspehe v poklicih, kjer bi morda odličnjaki popolnoma odpovedali. Je čisto res, kar je pisal dr. Schmidt v „Slovencu“ (20. nov. 1937), da moramo omogočiti vsakemu, da bo dosegel tisti poklic, ki je njegoví osebnosti in zmožnostim najbolj prikladen, da bo tako res prišel pravi človek na pravo mesto!

Iris:

Pozdrav

Veter je dahnil preko dolin,	„Veter, kako je tam za mejó?
na oknu vztrepetal je rožmarin,	Je še vedno tako hudó?
v srečo vstal mi je grenak spomin...	Ali bratje še kaj pojo?“

Tih je večer in ves sanjav...

„Veter, mogočni kralj daljav,
nesi bratom moj ljubeči pozdrav!“

Vrnimo se k ljudstvu!

V uvodu v svojo „Knjigo o Bogu“ omenja Veber razkol med našim ljudstvom in našo inteligenco. Takole pravi: „Ljudstvo je inteligenco rodilo, in sicer zase rodilo. Inteligent pa se je začel od ljudstva odvrčati in je postal izkoreninjen: in tako izgubljenih življenjskih korenin mu tudi nobeno znanje in nobena spretnost ni mogla nadomestiti.“

Dejstvo je torej, da je naša inteligenca izruvana. Njene korenine štrle v zrak, ki jim hrane ne more nuditi. Zato je nujno, da te korenine spravimo spet v zemljo, in sicer čimprej, dokler so korenine še žive. To bomo pa storili, če bomo kot inteligenti vršili dolžnosti, ki jih imamo do ljudstva. O teh dolžnostih bom v naslednjem pofilozofiral.

Da bomo laže razumeli dolžnost inteligence do ljudstva, poglejmo najprej, kaj je narod. Pri nas je med prvimi razpravljal o tem dr. Mahnič (tisti Mahnič, ki še danes razburja nekatere duhove — menda zato, ker je s svojo lučjo pregnal temo, ki so v njej Slovenci pred njim živeli in slepo sprejemali vse, da je bilo le tuje: v temi niso vedeli, kaj sprejemajo). V IV. letniku „Rimskega katolika“ (str. 24 ss) razpravlja o narodu, a opredelitve tu ne podaja. Pač pa podaja v VII. letniku (1896) na 57 strani: „Narod je večja skupina ljudi, kateri izhajajo iz istega rodu, govore isti jezik se po posebnih svojstvih in običajih ločijo od drugih.“ — Iz šole se spominjam, da smo narod imenovali skupino ljudi, ki imajo skupno tradicijo (jezik, vera, običaji), dočim nam je bila skupina ljudi istega izvora pleme. — Hrvat Stjepan Ratković pa pravi v razpravi „Što je narod“ na 75. strani takole:

„Poslije ovoga [prej navaja tuje razprave in primere] možda bi se „narod“ mogao definirati kao: **Duhovna zajednica manjeg ili većeg broja ljudi u prošlim, sadašnjim i budućim pokolenjima, nastala na zasebnom teritoriju dugim doživljavanjem i poživljanjem zajedniške sudbine.**“ Pa takoj pristavlja, da se zaveda, da tudi ta definicija ne ustreza vsem primerom. Gotovo, pa je najpravilnejše pojmovanje, da je narod vedno **duhovna** edinica, ne pa vselej **krvna**, kar se dandanes tolikokrat napačno poudarja.

Narod bom poskusil še drugače pokazati:

Narod je kakor rastlina, kakor cvetka. In ker je zdaj pomlad in imam jaz zelo rad vijolice, recimo, da je narod kakor vijolica. Zdaj pa vijolico poglejmo: korenine, steblo in listi, cvet. In narod: kmet, delavec, inteligenca. Samo korenine vijolice niso dovolj, da vijolica je. In samo kmet tudi še ni narod.

Se ostanimo pri vijolici. Njeno življenje poglejmo! Koreninice in korenine črpajo iz zemlje hrano, jo oddajajo po steblu — pri vijolici je po božji volji steblo čisto majčkeno — listom, ki jo pretvarjajo in črpajo iz nje snovi, ki so rastlini potrebne. Ponos vijolice je njen cvet, ki skrbi, da se vrsta vijolice ohranja in razširja taka, kakršno jo je Bog ustvaril. Pa naj takoj navedem besede, ki jih je Bazin zapisal v svojem romanu *Magnificat* — njegova labodja pesem je to, pred sedmimi leti jo je zapel —: Najdelavnejše celice pri drevesu so celice v listih skrbe za sok, ki pa ne slove ne kot cvetovi in ne kot plodovi, a brez onih,

bi teh ne bilo.* Čast pri rastlini imata cvet in sad, a zato to čast imata dolžnost, da rastlino ohranjata, jo razširjata in prav za prav predstavljata.

Pri narodu je prav tako. Saj poznate našega kmeta, ves je v zemlji, rodna gruda mu je najbolj draga in težko se privadi drugod — tudi vijolica ne uspeva povsod—, iz zemlje črpa surovine, ki jih preko trgovcev — vijolica, smo rekli, ima steblo — dobe delavci. Ti pa pretvarjajo surovine v ne vem kaj vse. Cvet in sad naroda je pa njegova inteligenca, ki se drži le, če je v življenjski zvezi z narodom. Če odtrgamo vijolici cvet, cvet ovene, le v vodi životari še nekaj dni, a sadu ne obrodi. Tudi inteligenca brez ljudstva ne obrodi sadu, lahko še životari, a brez koristi za narod. „Ljudstvo je inteligenco rodilo, in sicer zase rodilo (Veber)“, da narod kot narod predstavlja pred svetom, ga ohranja, uči in vzgaja in vodi in ljubi.

Vsaka primera šepa, a upam, da ste me kljub šepanju ali morda ravno zaradi šepanja dohiteli ali pretekli, kar je še bolj prav. **Narod je torej enota, ki ni popolna, če ne delajo vsi njeni udje.**

Pa šepajmo naprej! Stvarstvo poglejmo! V stvarstvu ni samo vijolica, ne, stvarstvo je tako bogato, da ga ni mogoče opisati. Bog ljubi raznovrstnost in zato je ustvaril tako slikovito naravo. Pri narodih je prav tako. Poleg majhnega naroda se košati velik in še večji pa spet majhen. A vsi so potrebni. Nekje sem bral, da so majhni narodi še bolj potrebni kot veliki, ker zasluga malih narodov je, da je od pravice na svetu vsaj še ime ostalo. Majhnost naroda torej inteligenci nikakor ne odvzame ali pomanjša dolžnosti, celo pomnoži jih, ker „ljudstvo je inteligenco rodilo, in zase rodilo (Veber)“.

Ker se v svoji skromnosti in ponižnosti študentje smatramo vsaj za čašni list narodnega cveta, t. j. inteligence, imamo tudi take dolžnosti. In te dolžnosti zelo, zelo vestno vršimo, samo nekoliko poglejmo kako:

O počitnicah se razkropimo po vsej naši mili domovini. Nekateri gredo domov na kmete in tam govorijo tako, da stari možje tožijo: „Saj še govoriti ne znajo po našel“, in se obnašajo, da se jih preprosti ljudje kar nekako sramujejo in boje. Še bolj napredni so meščani. Ti delajo izlete na kmete, najrajši potujejo zvečer ali ponoči, skozi vasi vpijejo in vriskajo, da utrujeni ljudje laže spe. Navadno ne hodijo po stezah in poteh, ampak zraven njih, da ostanejo sledovi za njimi, ko so pa nekaj posebnega. Če se le da, otresejo sem pa tja kako drevo in mu odlomijo veje, da lepše raste in pa kmetu v spomin, oberejo kakega kmeta za kruh ali kisló mleko ali kaj drugega in se strašno jeze, če jim kaj zaračuni. Saj kmet je vendarle dolžan, da redi takele gospodiče iz mesta, ki pridejo na kmete radovednost past in se norčevati iz vsega, česar ne razumejo.

Res, toliko študentov gre mimo kmeta in delavca, pa niti pozdrava ne dajo. Mesto domačih pesmi se proslave sem pa tja s kako „... ja ču te čakati...“ in tudi sicer govorijo, če le mogoče, tako, da jih preprosti ljudje ne razumejo, in zato pričakujejo kajpada občudovanja. S tem dajejo slab zgled našemu ljudstvu, ki ima že itak slabost, da mu vse, kar je tuje ali kar vsaj diši po tujem, velja za pečenko, domače pa za d.... kot je dejal znani slovenski pisatelj.

* Bazin, Magnificat (str. 224): Dans un arbre les cellules les plus labourieuses sont celles des feuilles, qui elaborent la sève, et qui n'ont point la gloire des fleurs, ni celle des fruits: mais, sans elles, aucune ne la connaîtrait.

Se nekaj moram omeniti. Študentje hodijo po svetu večinoma razoglavi, toda ko pozvoni za angelovo češčenje — takrat mu tiči klobuk kot prirasel na lobanji. In kadar pride tak možakar v cerkev: brez pokleka, le muhe si odžene s prsi — to je že veliko, bil naj bi pa križ —, potem pa hodi po cerkvi, prodaja zijala, se krohota, norčuje iz preproste pobožnosti in je sploh ljudem v zelo „dober“ zgled. V nobenem slučaju seveda ne pozabi ovekovečiti svojega obiska na cerkveno steno in velika žrtev zanj je, če v cerkvi sname pokrivalo. Da bi ga smenal pri znamenjih ob cesti — saj nismo v srednjem veku!

Če se kdaj spusti s kmetom v pogovor, takrat govori gotovo drugače, kot kmetu govori župnik s prižnice. In z delavci je prav taka. Delavci so proti veri večinoma zato, ker niso poučeni, to se pravi, ker so napačno poučeni. Ali mu ne bi mogel kak študent pregnati dvomov in utrditi vere, mesto da dostikrat ob soncu kriči, da sonca ni.

Mi ne delajmo tako! Tudi ne hodimo samo na gore. Prav je, da smo planinci, a bodimo tudi dolinci. Saj je tudi v naših dolinah in ravninah mnogo lepega. Tod biva narod, ki smo iz njega izšli in ki imamo do njega dolžnosti. Tuji študentje naj nam bodo vzor! Vsako leto pridejo na tisti del naše zemlje, kjer tako govore, da „za tri sto medvedov zastopit' jih ni: Di žaben pokvaken, di mišen krepirt, di karten pošlogen pa v bircov marširt (Narodna).“ In uspeh? V naši državi nam naše ljudi potujčujejo. Kaj bi ne mogli mi prav tako preplaviti naše zemlje, kolikor moremo in smemo? Dajmo, vrnimo se k ljudstvu! Pojdimo med ljudi, med kmete in delavce, poslušajmo jih, odgovarjajmo jim in tudi sami kaj pripovedujmo. Koristilo bo našim ljudem. In zapojmo med njimi. Naše pesmi so tako lepe in dovolj jih je, nič ne potrebujemo tuje navlake. Na Koroškem sem slišal, da naša pesem „gada uspava in kamen mehča“. In slovenski koroški dijaki pozivajo: Pojdimo „ljudjko ruvat in pšenico sejat po naših vaseh“! Stran s tujo ljudjko, da bo domača pšenica mogla k soncu. Kaj nam je treba tujih kletvin in „modernih“ pa „znanstvenih“ novotarij. Naša zemlja je dovolj zaznamovana, da vsakdo, ki hodi po njej, ve, kdo je njej gospodar. Samo ob cesti „od Kranja do Brezij — tri ure hoda, dve dobri, recimo, kdor hoditi zna (Pregelj)“, je štiri in trideset znamenj (križev in kapelic), pa nisem nobenkoli v dvoje videl. Zapomnimo si pravilo, ki ga je zapisala Haluschka: „Znanost brez vesti, lepota brez nravi vsak narod pogubi.“ Mar ni res tako? Zato naj nam bosta znanost brez vesti in lepota brez nravi nekaj, kar se ne da prebaviti.

Pa še to prosim: Izneverimo se tradiciji, v tem namreč, da začnimo z delom, ne s frazami. Ne bodimo kakor piskrček, ki brž zavre in se spet brž shladi. Ali pa kot kokoš. Kokodaka in kokodaka, gospodinja se veselijo: „To bo jajce!“ Gnezdo pa je prazno! Naš kmet pravi: Krava, ki mnogo boka, ima malo mleka — in: Veliko grmenja — malo dežja.

No, naj za konec razpršim dim, ki sem ga napuhal, in pokažem ogenj: Intelligent se je odvrnil od ljudstva, ostal je brez korenin in korenin mu nobeno znanja in nobena spretnost ne more nadomestiti. Zato se pa vrnimo k ljudstvu! Po naših vaseh pojdimo, poslušajmo, pripovedujmo, prepevajmo!

Nov dan

Hudo sem bil bolan. Vročica me je zdelala, da sem neprégljivo ležal na postelji. Zrl sem v strop in gledal pajka, ki je brezskrbno pletel mrežo. Dolgokraki matija jo je mahnil preko stropa in se ustavil v drugem kotu.

Mrak je razgrnil svoje krilo čez dolinico. Mati je sedela kraj mene in me božala po vročem čelu. Občutil sem njeno od dela razorano dlan, ki je rahlo zatrepetala, kadar ji je pogled zdrknil skozi okno na polje. Delo je klicalo, jaz pa sem bolan ležal in jo zadrževal.

Zunaj se je oglasila pesem. Počasi in zateglo so se lovili glasovi po dolini:

"Snoč' pa dav' je slanica pala
na zelene travnike..."

Ljudje so se vračali s polja, veseli in zadovoljni, da je dan minil. Trudno sem poslušal glasove in si zaželel, da bi bil zdrav, da bi smel na sonce.

Zopet in zopet je prišla mati k meni gledat, kako mi gre. „Rož ti bom skuhal! Ti bo jutri bolje!“ Počasi je zaprla vrata in odšla.

Na cesti se je oglasil zvonec. Začul sem mukanje govedi in vesele glasove pastirjev. Po glasu sem Radovana spoznal, ko je rekel: „Zapojmo Ivanu! Bolan je in gotovo bo vesel!“ Dvignil sem se na postelji in prisluhnil. Radovan jih je razvrstil po glasovih. „Ti prvega, ti drugega, vidva tretjega, jaz bom pa kakor bo treba!“ Pa so začeli. Rahlo in mehko je donela pesem pastirjev pod mojim okencem.

„Sijaj, sijaj soncece,
oj sonce rumeno!
Kako bom sonce s'jalo?
Sem vedno žalostno.“

Spomnil sem se na sonce, na lepe dni, na mater, ki trpi zaradi mene, in solza mi je kanila na odejo. Za njo še ena in še ena.

Pesem je utihnila in na okno se je med rožmarinom in nageljni pokazala Radovanova glavica. Rahlo je potrkal, si z roko zasenčil oči in me vprašal, kdaj mislim priti na travnike. Težko da me čakajo, je rekel. Pomahal sem mu z roko in odšel je.

... sem vedno žalostno.“

Zadnjo vrstico sem še čul, nato pa je pesem zamrla v dalji. Glava mi je omahnila in zaspal sem.

Pozno ponoči sem se zbudil in strah me je bilo. Sova se je oglasila na tepki pred oknom. Zateglo je zaskovikala, da se mi je kar srce skrčilo. Spomnil sem se starega pastirja Martina, ki je nekoč rekel: „Fant, sova ti je slabo znamenje!“ Obrnil sem se od okna in se zazrl v kot proti klečalniki. V kotu pod križem sem opazil senco. Mrzlo mi je šinilo po hrbtu in me zazeblo do kosti. Hotel sem zamižati pa nisem mogel. Kdo je v kotu? Tat? V duhu sem zazrl podobo krvoloka s sekuro v roki, ki komaj čaka prilike, da skoči nad me. Postava pod križem se je sključila. Rahel vzdih je priplaval do mene. Potem pa zopet mir. Nato se je senca dvignila in se obrnila proti meni. Ves sem trepetal. Ko je prišla bliže, sem spoznal postavo izpod križa. Bila je mati.

Ura v cerkvenem stolpu je bila dve. Sova na stari hruški je utihnila. Tedaj so se začeli pred hišo koraki. Prišlec je rahlo potrkal na vrata in poklical. Mati se je obrnila in odrinila zapah na vratih. Vstopil je oče. Na hrbtu je imel obešeno plenkačo, v rokah pa je držal lesen zaboj, kamor je deval svoje perilo. Ze dolgo vrsto let ga nisem videl. Tam daleč nekje v Slavoniji je delal v gozdovih. Sedaj je doma. Mamica mu je ovila roke okoli vratu in rekla: „Hvala Bogu, da si prišel! Mali je nekaj bolan!“ Oče jo je potolažil, češ da ima nekaj denarja in da stopi jutri doli v vas po zdravnika. „Zopet bomo skupaj in nikoli več ne pojdem od vajul!“ je sklenil, prišel k meni in me poljubil. Solze ljubezni so mi stopile v oči, ko sem gledal od sonca in vetra razorani obraz ter mislil, kako lepo bo, ko bomo vsi trije skupaj.

Počasi se je dvignila meglica iz doline ter izginila v višavi. Na vzhodu se je pokazal rdečezlat trak — nov dan...

Mihael Vodeb:

Pevec

Bog mu je dahnil v dušo tajne glase,
oko skrivnostno pevcu je podaril:
ljudem bo v srca gledal in ožaril
jim misli temne za vse večne čase.

Pogledal radosten je pevec vase,
o nežnih čustvih lepe pesmi stvaril.
„Bedak!“ ga ta in oni je udaril,
a paglavci so vlekli ga za lase.

Zato pa jaz bom imperit opeval,
prelepe strojnice in tanke krasne,
hrumenje bombnikov bom v verze deval.

Za mero vzel seveda bom le glasne
akorde strojev. Ha, in zardeval
pod vencem bom, slavljem nad zvezde
[jasne!

Jože Brejc:

Pomladanska

Preko škarp in plotov
je pesem zvonov
prinesla zlat dih,
ves miren in tih.

Preko popkov, cvetov
zaplesal vetrov
je blaženi spev,
ves rožnat in bel.

Preko trat in livad
gre mlada pomlad —
z njo moja pot
za soncem iz zmot...

Janez Remic:

Onemoglost

Po strmih bregovih se črni gozdovi
vzpenjajo, v večnost namenjeni.
Po lepih vrhovih se beli gradovi
bleščejo, s tisoč zidovi oklenjeni.

Grad, vse je grad. Do vsake skrivnosti
tisoč vrat. Samotni popotnik sklone oči,
mirno na prsih prekriža roke,
kot senca se v večnih prostorih gubi.

Urednika ljubljanskega Mentorja

Blaž Poznič

Dr. Joža Lovrenčič

Sholarska

Kaj sholarju so daljave,
meri z lahko jih nogó
naj ga sonce žge z višave,
naj mu zvezde svetijo.

Bela cesta v svet se vije,
pa da spraševal bi kam?
Kjer mu všeč je, tam počije,
a potem naprej, drugam!

Lutnja, spremljevalka zvesta,
in vesele pesmi glas
o puščobi nič ne vesta,
z njima mu je kratek čas.

Kdo bi kisal se in cmeril,
ko pa je tako lep svet?
Še Bogu bi se zameril,
kdor bi v žalost bil zapet!

Argument vseh argumentov
je sholarju: svet spoznaj
in kar jih imaš talentov
umno z njimi barantaj! —

Z argumentom tem daljave
mi sholarji merimo,
naj nas sonce žge z višave,
naj nam zvezde svetijo!...

Joža Lovrenčič

Josip Mikuluš:

Prvemu uredniku

ravn. dr. Antonu Brezniku

Ti, ki si vsadil „Mentor“ — drevescè
in gojil si ga deset let,
glej, že pet in dvajset vej je odgnalo
in na njih — sad in cvet.

Mladi svet trga zdrave sadove,
stari se cvetóv veselé
v upanju, da še dočakajo dnove,
ko v najlepši sad dozoré.

Tebi, ki ljubiš mladino in jezik,
jezik slovenski z vsem žarom sreá,
Mentorjeva družina se klanja,
narodu zvesta z vero v Bogá.

Razkriti greh

Kakor bi mi leden oklep objel srce mi je, če se spomnim na greh, ki se je prvič razgalil v vsej svoji grozoti in trpki bolečini pred menoj in pred vsemi ljudmi. Skeleča bolečina ob spominu je prav taka, kakor je bila takrat, ko se je to zgodilo, kajti srce občuti dolgo, pa naj se ga dotakne božajoča roka, polna dobrote, ali pa brezčutni udarci.

Takrat mi je bilo sedem let in sem že jasno razlikoval dobro od hudega, a le na drugih, na sebi ne. Mati mi je dajala dobre nauke v taki meri, da bi moral postati svetnik. Tiste dni sem mislil, da se ravnam po njih, pa vendar še danes nisem prišel do svetniškega življenja.

„V cerkvi se obnašaj, kot se kristjani spodobi!“ Tako mi je dejala ne vem kolikokrat. Trdno sem sklenil, da jo bom slušal, a med mašo so bile moje oči obrnjene vse drugam, le pred oltar ne; in moja usta so izgovarjala vse mogoče, le molitve ne. Pa niti opazil nisem tega; samemu sebi sem se zdel najboljši človek.

Tisto nedeljo pred binkoštnim praznikom je bil moj god. Šel sem k veliki maši celo uro prezgodaj. Čutil sem se vzvišenega nad drugimi in hudo sem zamermal tistemu, ki ni ničesar omenil o mojem godu.

Sonce je sijalo tako mehko in njegova toplota je bila polna življenja in pesmi, ki je odmevala iz zelenih polj in z modrine neba.

„Kako lepo vreme je danes,“ je omenil tovariš.

„Seveda, ko je pa moj god.“ Že so mi bile besede na jeziku, pa jih je hipoma prestregla neka notranja sila, ki ji nisem vedel imena. Čez čas sem bil vesel, da sem bil tiho.

Cerkev je bila odeta v tajno svečanost kot le ob največjih praznikih. Rožna luč je lila skozi okna ter se razsijala v tisoč mavric, kakor bi bežen odsev nebeške lepote posijal na revno zemljo. Kameniti obrazi svetnikov so bili kot umiti in zdelo se mi je, da slehernemu krožijo ustnice v lahen nasmeh od tihe sreče. Plameni sveč niso čemerno migotali, ampak kipeli kvišku kakor Abelova daritev. Najbolj pa so polnili sree slavnostni glasovi orgel, ga toplo zajeli, da je pozabilo na vse in se topilo v neizrečeni sladkosti. Nekaj časa sem res užival ta žlahtni blagoslov, potem pa sem se zatopil v blatno vsakdanjost in pocestnost. Vsa milina je hipoma neopazno pobegnila, mesto nje so se pojavile mlakuže, potoki skale, kjer sva se s prijateljem Jožetom mudila v živem razgovoru, ki pa je bil umazan in hinavski v primeri z zvišeno molitvijo, a takrat res nisem čutil tega. Tovariš se mi je skušal umakniti, kot bi hlepel po čistem in mirnem ozračju. Vedel sem, da sem mu zoprn. Nisem odnehal in sem stopil za njim. Naposled se ni več umikal, kakor bi se vdal v usodo, katere biču se ne more ogniti.

„Pomnite, da je moja hiša, hiša molitve!“ sem začul gospoda na prižnici. Te besede sem edine razumel od vse pridige. Komaj vidno sem se zdrznil; skoro le v srečo.

„Kaj meni veljajo te besede?“ Potuhnjeno sem dvignil oči kakor hudodelec, kadar pogleda pravici v lice. Ne, ni govoril meni; hvala Bogu. Še enkrat sem pogledal kvišku in v tem trenutku je uprl gospod vame dolg, grozeč pogled, da me je zabeležilo v duši. Preudarjal sem; kaj, če me že dolgo opazuje. Prepričan sem bil, da je tiste besede rekel meni. Nekaj časa me je obhajal strah; končno sem se spet obrnil k tovarišu, kot bi hotel reči: „Eh, bilo je le slučajno!“ Prepovedan sad silno diši; spet sva govorila in celo smejala sva se, a ta smeh je bil poln greha, ni prihajal iz čistega srca.

Tedaj pa me je pretreslo. „Ti!“ sem začul gospoda na prižnici. Objelo me je kakor slabost iz strahu pred nečim strašnim. Sklonil sem se pod bolečino, ki sem jo nenadoma občutil, in bil sem si na jasnem; pa je bilo prepozno.

„Ti!“ je zagrmelo še strašnejše in zdelo se mi je, da stojim kot izraelski narod pod Sinajem; kar se tam izreče, drži na veke.

„Po maši ostaneš tu! Si razumel!“ Nekam nemirno je nadaljeval pridigo. Nisem pogledal navzgor. Vsak je vedel, da veljajo meni te besede. Zdaj tudi drugi niso več molili, cilj njihovim mislim in pogledom sem bil jaz. Vse okrog mene se je pogreznilo v temo, donenje orgel v roganje in srce je postalo težko, težko. V glavi mi je šumelo kot takrat, ko sem imel vročico. Do smrti sem bil žalosten, resnično žalosten. Maša je minila mimogrede. Nehote sem vzdihnil: „Sedaj, ti trenutki bodo večnost.“ Ljudje so odhajali — še danes sem jim hvaležen — a ne vsi. Mnogi so ostali, da bi slišali obsodbo kakor na morišču. „Stopi sem!“ so planile župnikove besede kot udarci v donečo praznino. Kakor v sanjah sem stopil pred oltar.

„Moli kesanje!“ je ukazal. Takoj sem začel, ne da bi razumel besedice: „Moj Bog, žal mi je...“ Ko sem odmolil, sem vstal in zrl v tla. Spomnil sem se matere; nje sem se v resnici bal. Vedel sem, kaj bo storila; pogledala me bo tiho in proseče, v njenih očeh bo sijalo rahlo očitanje in z njim odpuščanje. Tega sem se bal. Sam nisem vedel, kdaj sem se ozrl po cerkvi. „Sveti križ božji!“ Ob klopi je stala mati. Natančno sem videl njene solze in roke, ki so se oklepale klopi. In pogled — kakršnega sem pričakoval in ki zaboli huje, kot če ti kdo srce ruje.

„Pojdi sedaj in poboljšaj se!“ so bile zadnje besede duhovnega gospoda. Čutil sem, da tolaži mater, ki jo je tisti hip opazil. Stopil sem izpred oltarja in korak mi je odmeval kar mrtvaško. Za kratek čas sem dvignil oči in videl mater vso ožarjeno kakor od nebeške luči. Zame pa tisti dan ni bilo ne sonca in ne pesmi. Kadar dobi srce tako rano, se ne zaceli tako hitro.

Jože Cukale:

Slepec

Na mojih ramah so križi štirje,
trije so temni in glodajo moje srce,
odkar ugasnila sta zame sonce in dan,
In od tedaj se razmaknil je prostor in čas:
zdi se mi, da je brez mej — —
božji ljudje, zdaj tipljem do vas.
Morda mi v vele roke kdo cekin položi?
Vendar bi rajši toplo besedo prejel,
žal, da jo iščem zastonj, ker je ni.
Doktorji dali so stekla namesto oči;
da so pokrili mi dvoje votlin,
a za v zameno veselih dni
so mi pustili le bridek spomin.

Mihael Vodeb:

Večerna

Zvezde vezejo bisere žarne
v večerno nebo,
tiho lezejo črni zastori
na zemljó.
V dalji zvonovi pesem pojo.

Janez Remic:

Ob reki

Ob reki šumeči ležim,
poslušam zvonjenje v daljavi
in štiriperesno deteljico
iščem si v travi.

Če jo dobim, si umil bom obraz,
pesem valov bom zapel,
daleč vabi me lepi glas,
daleč — v križišče svetov.

Pa če je ne najdem, tu bom ostal
in gledal bom v lepe valove,
pozabil bom svet in ljudi,
pozabil bom daljne glasove.

Dijaški list „Vesna“ v Novem mestu.

Srednješolska dijaška društva so brez dvoma značilna za razvoj in rast slovenskega študenta. In med vsemi zavzemajo literarna prvo mesto, kajti v njih ne vidimo samo njegove podjetnosti, mladostne samozavesti in vere vase, temveč tudi njegovo dušo, njegovo osebnost. Če so „Domače vaje“ zbrale na šentviški gimnaziji okoli sebe mlade literarne moči, potem je „Vesna“ v Novem mestu storila isto, samo v manjši meri. „Vesna“ namreč ni imela tako trdno zasidrane tradicije, tudi sotrudiški krog ni bil tako velik; toda kar je imela, je dala.

Novomeški študentje so imeli svoj literarni list „Vesno“. Preden je „Vesna“ vzcvetela, so se vršili dolgoletni spori med srednješolsko organizacijo in kongregacijo. Obe sta bili osnovani na katoliški podlagi, pristašem ene kot druge se je zdelo nasprotno društvo nepotrebno. Do srednješolske organizacije po načelih Evangelista Kreka je v Novem mestu prišlo že v šolskem letu 1907—08, a je z ustanovitvijo dijaške kongregacije naslednje leto prenehala, dasi dijaki niso pozabili nanjo. Čez nekaj let se je med študenti spet pojavila težnja po ustanovitvi organizacije. Svetovna vojna je sicer nameravano delo prekinila, ni pa ga uničila. In tako srečamo po prevratu isto

strujo, ki je 4. maja 1919. ustanovila svojo organizacijo. Postavila si je svoj program, namreč: „popolna emancipacija poedinca kot cele organizacije, ker je le na ta način dana vsakemu posamezniku možnost izobrazbe do najvišje stopnje.“ Vendar smatrajo organizacijo (posvetno društvo) samo kot oporišče in zato ob njeni ustanovitvi pozdravljajo kongregacijo (versko društvo) „želeč“, da postane ona srce, žarišče in elita njihovih vrst.“ Toda kot pravi tedanji urednik v rokopisnem uvodu v prvi številki drugega letnika, so jo „razni sebično konservativni elementi udušili“, da pa „te nezdrave razmere niso mogle trajati dolgo časa in zato danes po preteku enoletnega prisiljenega molka stopamo pred vas in naznanjamo vam vsem, ki ste se vedno upali pristati na naš program, vam, ki ste raje molčali, in vam vsem, ki ste nam nasprotovali: novomeška srednješolska organizacija katoliškega dijaštva je faktum, ki ga ne izbriše nihče več.“

Tako je v Novem mestu zaživela srednješolska organizacija, ki so je krstili za „Vesno“. Takoj v začetku so člani osnovali svoje glasilo, ki so ga izdajali v enem rokopisnem izvodu. List je izhajal mesečno, na dva meseca ali celo na pol leta. Vse skupaj je bilo odvisno od števila sotrudičkov, ki pa je bilo včasih zelo pičlo (saj sta celo samo dva pisca napolnila vso številko) in pa delavnost

urednika in skriptorja. Mnogo tega truda pa je danes že uničenega, ker so bili arhivarji premalo skrbni in so se posamezne številke izgubile. Toda kar je preostalo, je lep dokaz idealnega dela novomeških študentov, je slika njihovega iskanja, rasti, dviganja in padanja. Na tistih istih se zrcalijo duše mladih ljudi.

Pobudo za izdajanje literarnega časopisa je dal Lojze Golobič (bivši urednik Slovenčevega kulturnega obzornika, † 1954), ki je kot sedmošolec prišel iz šentvriške gimnazije in med novomeške študente zanesel duh zavodskih „Domačih vaj“. Sam je bil najbrž tudi urednik. Tako je „Vesna“ zagledala beli dan.

Prvi letnik se je zgubil, v naslednjem letniku 1920-21, ki šteje šest števil, je sodelovalo šest študentov. V vseh delih se čuti sled svetovne vojske, vidi se razklanost mladih študentov, tipanje za novimi cilji, iskanje novih poti in nekoga, ki bi jim jih pokazal. Govore o mrtvaških očeh, granatah in okrvavljeni zemlji, jeklenih nožih, strojnih puškah in kavernah; skratka o stvareh, ki so današnjim mladim lirikom tuje. Pa to ne preseneti, saj so bili med njimi tovariši, ki so se vračili s front, zagrenjeni in v srcu uničeni, da ni čudno, če je zapel mladi pesnik:

Kaj mi bo cvet
na prsi pripet,
ko nimam oči ne srca.

V njihovem stilu in obliki pa se vidi vpliv slovenskega ekspresionizma, ki ga je ravno v tistem času uvajal Lovrenčič v našo literaturo, slovenske moderne in pesnikov, ki so tedaj sodelovali po naših vodilnih revijah.

V drugem letniku se oglasi Materin (Oton Berkopec, sedaj lektor za slov. jezik na praški univerzi) s prvo socialno pesmijo „Proletarci“. Ko govori o njih, pravi, da so tlačani in zatirani trpini, toda nekaj imajo in na to so ponosni. Sami govore:

„Nam še bije čisto in upajoče srce
in v njem se še pretako verna kri.“

Sicer pa so pesmi, posebno Golobičeve, polne pesimizma in sam priznava, da je „uničen mladi starec“, ki poje „pobrati-mu, ki mu je duša zlomljena“.

V četrtem letniku postane pesem veselejša, študentje pojo o ljubezni in dekletih, v njihove duše se spet vrne samozavest in „upanje, da jim v žalostno dušo posije sonce“, dokler v sedmem letniku ne zapoje S. Slavšič (Lojze Uršič)

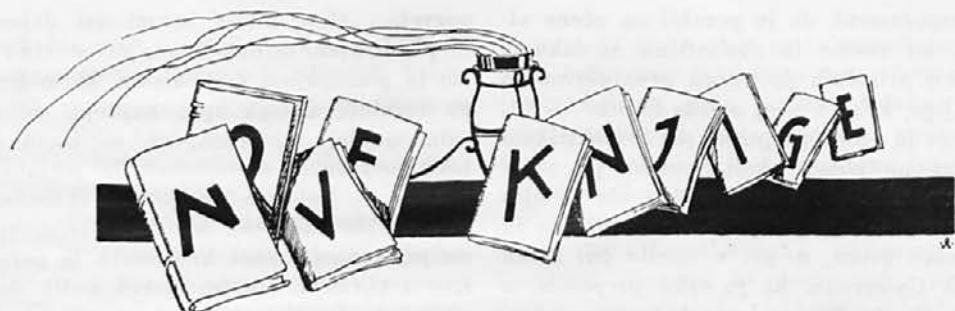
„Pomladilo se je hrepenenje moje,
nič ne čutim več bolesti.
srce je mladostno moje,
duša moja mora cvesti.“

Po letu 1926 „Vesna“ za eno leto zaspí, nato pa jo znova pokliče v življenje urednik Lojze Uršič. List je zgubil svoje prejšnje sotrudnike: dela novih, razen urednikovih, ki pokaže še največ daru in spretnosti, so le okorne verzifikacije. „Vesna“ bolj životari, dokler po letu 1930 ne zaživi z novim urednikom Andrejem Uršičem in novimi sotrudniki, med katerimi srečamo poleg urednika še Vinka Beličiča, Cirila Fabjana in druge. In ti vodijo do poslednjih let, ko prevzame list povojna generacija, ki posnema Kocbeka, piše o socialnem delu, združništvu, športu, načelih in matematičnih razpravah, ustvarja križanke, posetnice in čarobne like.

Pri vsem tem literarnem delu pa ne smemo mimo ilustracij, ki so jih ustvarile spretno študentske roke in z njimi poživile list. Med njimi so brez dvoma najboljše akvarelne slike Josipa Gorjupa, poznejšega, sedaj že umrlega akademskega slikarja iz Kostanjevice.

Taka je novomeška „Vesna“. In če kje vidimo v njej razvoj dolenjskih študentov od prvih let po svetovni vojni pa do danes. Študent je povedal to, kar mu je ležalo na srcu. Zato je „Vesna“ še bolj pristna, še bolj slovensko študentska.

J. D.

Dr. Mirko Rupel: Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega. Izbral in uredil —. Na svetlo dala Akademsko založba v Ljubljani 1957. Tiskarna Veit in drug na Viru pri Domžalah. Str. 224. Cena vez. din 92.—. Zanimivo je, da začenja dobo 17. stoletja v naši književnosti naša periferija s Sommaripovim „Vocabolario Italiano e Schiavo“, ki je izšel v Vidmu 1607, in se končuje z delom Janeza Svetokriškega „Sacrum promptuarium“, ki obsega pet debelih zvezkov nedeljskih, prazniških in priložnostnih pridig, katerih prvi dve knjigi sta bili tiskani v Benetkah, druge v Ljubljani v letih 1691—1707. Kapucin o. Janez Krstnik od Sv. Križa (v Vipavski dolini) je bil Goričan, doma iz Črnič (po dr. Janku Bratini), oče Leonelli je bil italijanskega pokoljenja, mati pa Slovenka iz Rihenberka. Po končanih šolah je vstopil v kapucinski red in začel svojo pot v domačem svetokriškem samostanu. Postal je pridigar štajerske kapucinske province, bil gvardijan samostana v Trstu, Sv. Križu, Ljubljani, Novem mestu in v Gorici, kjer je umrl 17. oktobra 1714. Leto njegovega rojstva moremo le približno ugotoviti po podatku, da je v samostanu preživel 51 let; rodil se je okoli leta 1645. — Izmed vseh naših tedanjih pridigarjev je bil Svetokriški najpopularnejši in se je na prigovarjanje in prošnje duhovščine odločil, da je izdal svoje pridige. Iz Grafenauerjeve Čitanke že poznate tega zanimivega pridi-

garja, o katerem so že mnogo pisali, n. pr. Fr. Levec, goriški učitelj J. Balič, dr. Janko Bratina, ki je napisal o njem svojo disertacijo in jo pozneje priobčil v „Času“, dr. Glonar in še drugi. Z Ruplovo antologijo vam je zdaj Svetokriški dostopen. Najbolje in najznačilnejše je dr. Rupel izbral in je v uvodu (str. I.—XXX) lepo in pregledno označil Svetokriškega življenje in delo: vsebino knjig, pridigarske vplive, jezik ter dodal še opombe in slovstvo. „Sveti priročnik“ je še danes zanimivo berilo za onega, ki se hoče vživeti v razmere 17. stoletja. „Svetokriški — ugotavlja dr. Rupel — se je kot pridigar oddolžil splošni homiletični struji 17. stoletja. Pri tem pa ni ostal gluh za okolje, v katerem je živel in deloval, kakor marsikateri njegov sodobnik. Od naših takratnih pridigarjev, od Rogerija in Basarja, ga loči manjša doktrinarnost, loči ga **domačnost in humor**. Praktičen pogled na slovenske razmere in izkušnje... so ga napravile za **književnika**. Poleg spoznanja, da so potrebni prav slovenski vzorci pridig, mu je potisnila pero v roke tudi **literarna ambicija**, kajti njegovo delo presega po obširnosti okvir priročnika za najnujnejšo potrebo. Za slovensko slovstvo, ki je bilo tedaj prav revno, pomeni Promptuarij na **2896 straneh veliko** pridobitev, ker je v primeri z vso nabožno slovensko literarno produkcijo tiste dobe **najbolj izvorno delo**, zlasti tam, kjer je pisatelja zanesla gorečnost in

temperament, da je pozabil na učene vi-re, na sheme in sholastično navlako... Sveti priročnik je hkrati prva slovenska knjiga, ki se v njej oglašča barok." — Čistega in vzornega jezika pri Svetokriškem sicer ne bomo iskali, vendar pa so v njem nekatera mesta takšna, da iz njih zazveni domače, neprisiljeno izražanje in gladka proza, n. pr. v zgodbi Sv. Šefan reši Galzerana, ki je tako preprosto, a hkrati tako živo podana, da jo smemo šteti med prve uspele pripovedne sestavke v slovenskem jeziku. — V izdaji Akadem-ske založbe so iz prvih tiskov ponatisnje-ne naslovna stran, vinjete, inicialke, kar da tudi sodobni knjigi prijeten videz lepe starinkosti. — Kdor ljubi slovensko knji-go in izpopolnjuje svojo knjižnico s starimi, pomembnimi teksti, Svetokriškega v Rup-plovi redakciji ne sme prezreti!

F. S. Finžgar: Sedem postnih slik. Spi-sal — —. 1958. Založila družba sv. Mohor-ja v Celju. Natisnila Mohorjeva tiskarna. Str. 75. Cena broš. 9 (12), vez. din 15 (20). — Lansko leto je Finžgar v postu govoril po radiu vsem, ki so željni duhovne obnove. V sedmih slikah — Post in Judež, Družba in Peter, Pilat in dvom, Kristus in množica, Žene in Kristus s križem, Dva razbojnika, Smrt in sodba — je ob svetopisemskih dogodkih pokazal, kako še danes živijo Judeži, ker brez duha posta ni zdravja, ni moči in ne ljubezni; po-kazal kvarni vpliv slabe družčine, pred katero je treba otemati mladostnike; za-klical vsem Pilatom — skeptikom naj ne odbijajo milosti in ne vztrajajo v upor-u zoper Boga; današnji družbi izprašal vest glede ljubezni do bližnjega s pozivom, naj beži pred socialnimi grehi, ki kličejo maščevanje nad ves narod; iz besed je-ruzalemskim hčeram je v naš čas prene-sel klic: dajte otrokom Boga, ker če ima-jo ljubezen do Boga, bodo imeli ljube-zen do staršev, do brata, do sočloveka in iz te ljubezni bo izviral pravica in pravičnost, ki jo sedanji svet tako grenko

pogreša. „Mati, starši in mi vsi dajmo in približujmo otroka Bogu; vsi se trudi-mo in pomagajmo vsem tistim, ki so Bo-ga izgubili, da ga spet najdejo, da z njim najdejo ljubezen, da se bosta v tako sovražnem svetu vendarle poljubili pravica in ljubezen. To je vsa skrivnost medsebojne človeške socialne sreče, temeljni kamen živega krščanstva in poro-štvo zveličanja.“ In še: človek naših dni se mora otresti napuha, ki je temeljni vzrok odtujenosti od Boga. Potem ne bo ljudi, ki „zavozlani v dvome“ skušajo do-povedovati, da nimajo zadostnih doka-zov za vero; ob križu se jim razodene skrivnost pravega življenja, ki sega pre-ko smrti in sodbe v večnost. — Postna premišljevanja so te slike, a pridejo sle-hernemu prav sleherni čas — tudi dijaku, ki je v naših dneh še posebej potreben duhovne poglobitve. — Knjiga je izšla kot drugi zvezek mohorske zbirke „Stu-denci žive vode“.

Dr. Franc Ksaver Lukman: Izbrani spi-si svetega Cecilija Cipriana. Prvi del. Pisma. Knjižica „O padlih“. Poslovenil. uvod in pripombe napisal — —. V Celju 1958. Založila Družba sv. Mohorja v Cel-ju. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Cel-ju. Str. 216. Cena broš. din 27 (56), vez. din 36 (48). — „Mentor“ je v šentviških letih svojega življenja med drugim pri-našal tudi prevode iz del cerkvenih očet-ov, ob katerih so študentje preizkušali znanje svoje grščine. Danes je „grkov“ malo, „latinci“ pa tudi ni so več taki, da bi mogli računati nanje, ako bi hoteli v našem listu prinašati stare tekste, da bi jih prevajali. Pa saj ni treba, ko ima-mo Bogoslovno akademijo v Ljubljani, ki pod vodstvom dr. Fr. Ks. Lukmana izdaja „Cerkvenih očetov izbrana dela“. V tej knjigi je dr. Lukman v Uvodu po-dal življenje sv. Cipriana, škofa v Kar-tagini, ki je živel l. 200 — 258., ko je 13. septembra dosegel mučeniško smrt. Ob Ciprianovem življenju nam pisatelj ori-

še krščanstvo v Afriki, posledice edikta cesarja Decija, govori o odpadlih kristjanih, o razkolu v Kartagini in Rimu, o sporu glede krsta heretikov, nam pokaže Cipriana kot izgnanca in mučenca, označi njegovo pisateljsko vrednost z analizo pisem in spisa „O padlih“, nakar sledi izbor 29 pisem — vseh obsega zbirka Ciprianove korespondence 81! — in govori „O padlih“ v lepem prevodu z vsemi potrebnimi opombami.

Hildur Dixelius: Sara Alelia. 1957. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Prevedel France Vodnik. Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Str. 395. Cena vez. din 80. V 27. zvezku Leposlovne knjižnice se seznanimo z doslej nam neznano švedsko pisateljico, ki zna prav tako lepo kakor njene nordijske tovarišice, n. pr. Selma Lagerlöf ali Sigfrid Undset, risati in podajati severne pokrajine in njihove ljudi. V prvem delu tega romana zasledujemo zgodbo Sare Alelije, mlade žene nadložnega pastorja Unaeusa, ki se pred njegovo smrtjo spozabi in se potem pokori na Rombäcksvallu, živeč za otroka, dom in vse, ki so pomoči potrebni, nakar se poroči z magistrom Sahlenom. Drugi del je roman njenega sina Erika Antona, ki na poti v šolo spozna sirotno deklico Angeliko in ne more potem več pozabiti nanjo. Po zgodah in nezgodah svojega šolanja, v katere posega mati s svojimi nauki, postane pastor, pride v bližino domačega kraja za župnika, se poroči z Angeliko, ki umre preden dorastejo otroci, da mora stara mati pomagati sinu. Obema dela največ skrbi sin, oziroma vnuk Per Olof, ki študira in se nekako v svetu izgubi ter je junak tretjega dela „Vnuk“. Ob vnuku in njegovem bridkem življenju — tudi on je postal pastor, se poročil iz usmiljenja z ovdovelo Brigito Katarino Linnerus, ki je imela enajstletno hčerko Majken, — se mora oslepela Sara Alelia še pokoriti za greh svoje mladosti. Vnuku umre žena in v zakon vzame — pastorko

Majken, ki mu s svojo omračenostjo povzroči težke čase, kar staro mater bolj ko vnuka boli in peče, vendar dočaka še pred smrtjo, da posije sonce v vnukov dom. — Prevod se bere v skrbno lepem jeziku gladko.

Florence L. Barclay: Rožni venec. Roman. 1957. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Priredil in poslovenil Blaž Poznič. Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Str. 184. Cena broš. din 50.—, vez. din 40.—. Kakor svoj čas v podlistku „Slovenca“, tako bo ta ganljiva zgodba ljubezni tudi v 65. zvezku Ljudske knjižnice našla navdušene bralce — bolje bralke, ki jih mami romantika gradov in njenih prebivalcev, Med angleško aristokracijo srečamo gospodično Jano Champion, ki se zaveda, da ni lepa, in zato odkloni slikarja Gartha Dalmaina, nakar gresta vsak svojo pot. Jana izve v Egiptu, da so Dalmaina po nesreči obstrelili, pri čemer je prišel ob vid. Vrne se domov in preoblečena v bolniško sestro streže slepcu kot Rožamarija z vso požrtvovalnostjo, ki jo je zmožna le ljubezen. Ljubezen, ki je tudi Dalmain ni prebolel, ju končno združi. — Jezik je lep, le tu in tam je kaka stilistična trdota in nekaj tiskovnih napak je tudi še ostalo.

Anton Coolen: Brabantski rod. 1957. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Prevodla Dora Vodnik. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. Str. 206. Cena kart. din 45.—, vez. din 55.—. Povest, ki jo človek radi njene preprostosti in pristrčnosti z veseljem bere. Idila iz brabantske pokrajine, kjer občudujemo župnika Vogelsa, kako zna živeti med svojimi farani, za katere skrbi z očetovsko ljubeznijo. Vidimo ga, kako v župnišču uči otroke krščanski nauk, kako obiskuje Dorusa Timmerja, kateremu poskrbi za delo, kako se zanima, kaj bo z Verbernejevo Marijo, ki se ne more odločiti, ali naj bi vzela Giela Slegersa ali Godefrieda Breemortela, pa se vendarle poroči s tem in doživi za-

lost, ko mož iz ljubosumja ubije Giela. In še se srečujemo med temi preprostimi naravnimi ljudmi pri dobrem župniku s posebnim notarjem Rozarijem van Heijstom, ki hodi v župnišče tarokirat in ima za seboj bridko zgodbo prevarane ljubezni, ki ga je zagrenila. Plemenit mož je, a

vendar kljub prijateljskemu prizadevanju se župniku ne posreči, da bi ga umiril in bi šel z vero v onostranstvo. — Ob tem holandskem delu človek kar zaželi, da bi mogel brati kaj podobnega tudi iz našega slovenskega življenja.

Verona. Kar sem Vam povedal prvič, drži; o tem me je prepričala tudi Vaša druga pošiljka. Nekaj pa sem zdaj opazil. Prelahko vzamete vse. Motivi so lepi, a izpeljava je preveč površna. Tudi na slovnično stran jezika polagate premalo skrbi.

E. A. K. Bral sem že Vaše prvence v „Mladem Slovincu“ in bil vesel, da ste ohranili navdušenje za pesem, ki ste ga pokazali že pred šestimi leti. Škoda, da ste mi poslali zdaj samo dve pesmi. Soneta sta. Obliko pač obvladate, a jezik je še prevsakdanji, da bi zadovoljil. Oglasite se še kaj in pošljite drugič več, da bom lahko izbiral.

Novinec. Pomladanska je vsebinsko in oblikovno lepa, samo primera, ki jo uporabljate, je nekoliko prisiljena in moti. — Številčna križanka bi zavzela preveč prostora, zato je nisem mogel uporabiti.

K. M. Iz vaših pošiljk sem nekaj izbral in pride na vrsto že letos, če bo pro-

stor, sicer pa prihranim za prihodnje leto. Upam, da boste ostali „Mentorju“ zvesti tudi poslej!

Slovenicus. Dve sta kar dobri. Prvo priobčim, drugo prihranim. V sonetu motijo rime. Mislim, da se boste še lepo razvili.

A. R. II. Matere ste se lepo spomnili v dveh pesmih, „V jutru“ ste zapeli pa še epsko „Odpoved“. Napaka vseh teh pesmi je vsakdanji jezik, ki ne pozna nikakega poleta, in še šepanje mere. Začetniško! Oglasite se prihodnje leto še kaj!

C. F. Žagar. Motivček je precej dobro podan, s čimer seveda ni rečeno, da bi ga ne mogli še lepše napisati. Prihranim in ga mogoče porabim prihodnje leto.

M. Z. Uganke so dobre, a ker v zadnjih dveh številkah ne morejo priti več na vrsto, bo treba pač počakati jeseni!

Tone Zrnc. Vaša slika „Na postaji“ je pristržno doživljena, a oblikovno še pomanjkljiva. Ali ste že brali Cankarjevo „Moje življenje“? Če ga še niste, kar se-

zite po njem, da boste videli, kako se dadó taki motivi obdelati.

D. S. Motivi so lepi, a oblika je še preveč mahedrava.

Z. Z. Čudno se mi je zdelo, da ste letos kar onemeli. No, zadnji trenutek ste se pa le oglasili. Upam, da se prihodnje leto večkrat oglasite.

Iris. Tudi iz zadnje pošiljke bom nekaj izbral, da mi ostane za prihodnje leto.

J. B. Vse kaže, da ste pesnik. Ako bi bili nekoliko neposrednejši in bolj pazili na smiselnost tropov, bi bilo boljše. „Pomladansko“ priobčim.

Jan. B. Z novimi soneti ste spet pokazali, da Vam ta oblika ne dela nikakih težav, vendar — klasična še ni. Poskusite kaj v drugih, nevezanih oblikah! Prepričan sem, da Vam bo tako verz vse lepše pel, ker v sonetu se ne more prav razmahniti. Njegova vezanost Vas v polletu moti.

M. A. Je še vedno vse začetniško — v verzih in prozi.

Vladi Mir. Kaj naj rečem o Vašem sonetu „Prošnja“? Očlikovno mu ni kaj reči, a vsebinsko je romantično star z vsem besedjem vred. Ali moderne še nič ne poznate?

Božé Zasilo. Vse je verzifikacija, ki tudi za silo ni!

M. H. D. Verzov, ki niso verzi, je dovolj, pesmi pa nobene. Mislim, da ste se pohujšali ob najnovejših „pesmih“, ki jih berete. Svetoval bi Vam, da se najprej spoznajte vsaj z našo prvo moderno, ki naj Vam pove, kaj je lirika.

J. Podvinski. Za vajo je Vaša črtica „Kadar mlada kri vzkipi“ kar dobra. Idilično življenje, ki ga je že Valjavec v svojih „Sanjah“ podal, ste zajeli tudi Vi ob spominu na gorenjske pašnike. Za razmere, v katerih živite, je to lep dokaz navdušenja za slovensko besedo. — Vseli me, da Vam je bil letošnji „Mentor“ tako všeč. Upajmo, da se bo od leta do leta še lepše razvijal.

Simon. Vaše „Ciklame“ so pognale pre zgodaj, nič prave barve nimajo in nikakega vonja. Jezikovno starinsko, vsebinsko plehko in še vse razvlečeno.

E. A. Prav lepo pisano, vendar bi rajši, če bi se oglasili prihodnje leto s kakšno originalnejšo prozo!

Albin. Ni še, kakor bi moralo biti, a vendar sta toliko dobri, da ju priobčim, ako mi bo dopusčal prostor. Sicer pa na svidenje v novem letniku!

S. Š. Z. „Godčevo smrtjo“ ste pokazali, da rastete v širokopoteznega pripovednika. Šola ob mojstrin, ki jih navajate, se Vam že pozna. Ko spoznate vrednost besede in stila, boste take motive vse lepše obdelali. Tudi vsebinske poglobitve še pogrešam. Ko se spet oglasite, pošljite rajši kaj krajšega!

Mladen. Vaše črtice so prijetno pisane, vendar bi pričakoval več poglobitve in izbrusenosti. Za letos nisem mogel izbrati nobene, kar ne izključuje, da ne bi priobčil katere prihodnje leto, ako mi medtem ne pošljete še boljših!

L. G. Prve vaje, v katerih zvenijo že tudi prijetni glasovi. Mislim, da se boste nekoč v Menorju še postavili!

V. B. Pesem je preveč starinska, s „Težko potjo“ pa ste pokazali spretno pripovedniško pero. Bom spravil in mogoče kdaj le priobčil kljub preveliki romantiki, ki pa je v Vaših letih razumljiva.

I. Š. Vašo črtico bom pa za vzpodbudo nemara priobčil v majniški številki. Sicer — ako bi mi še primanjkovalo prostora — jo pa spravim, da pride v prihodnjem letniku na vrsto, v katerem mislim predvsem upoštevati dijaške prispevke.

L. K. Prve pesmi, ki ne napravijo slabega vtisa. Mogoče bom katero nekoliko opilil, da boste videli, kakšna bi morala biti.

V. Tudi Vaša pesem je še močno začetniška, a vendar pristrčna, kar jo dela prijetno. Morate se še oglasiti!

Vsem. Toliko se Vas je nabralo, da mi je zmanjkalo prostora za pomenke. Ko-

mur nisem odgovoril, naj ve: ako so njegove stvari dobre, jih prihranim za prihodnje leto, ako so slabe, so pa romale v koš. Pozdravljeni vsi do svidenja v novem letniku, ki Vam ga nameravam odpreti na široko!

Popravi! V Sovretov prevod Teokritovih „Ženjcev“ je posegel tiskarski škrat. Na str. 222 v prvem stolpcu v 12. vrsti mora stati seveda: **vencu** in ne „loncu“. Tudi osipu v rimi na str. 225. popravi akcent: **osip!**

Naročniki Mentorja! Uprava vam bo tudi letos poskrbela za vezavo lista v celo platno z napisom za ceno din 20.—. Kdor želi imeti originalno vezan letnik, naj prinese oziroma pošlje letošnje številke na upravo ter vnaprej plača veznino. Kdaj dobi potem vezan letnik, izve pri upravi.

Letošnje število „Mentorjevih“ naročnikov:

Dijaških	1555
Iz raznih stanov	552
Vseh	1905

Rešitev zank in ugank

1. Izvleček iz imenika invalidov: Tam za turškim gričem, tam je dost fantičev, ki se za nas vojskujejo! — 2. Odbiralnica: Brat, ki k bratov robstvu molči, vreden ni, da živi! Pregelj. — 3. Spominska plošča: Mentor 1957-58 želi veselo veliko noč! — 4. Spominska: Napoleon. — 5. Hi, konjiček!: Bogu otroci, domovini sinovi, nikomur hlapeci! Franc Finžgar.

Rešil je samo Franc Kosmač, petošolec klas. gimnazije v Ljubljani. Dobi za nagrado starejši letnik Mentorja v upravi.

OB SKLEPU LETNIKA.

Uredništvo in uprava se zahvaljujeta vsem, ki so kakorkoli pomagali, da je 25. letnik „Mentorja“ primeroma dobro uspel. Urednik se zaveda, da bi bil list lahko boljši in lepši, a ob danih denarnih okoliščinah, ko nima mecenov, se tudi v jubilejnem letu ni mogel tako razširiti in razmahniti, kakor smo upali in želeli. Gradiva je bilo toliko, da ni moglo priti vse na vrsto, kar nam naj sotrudniki oprostijo. Vse dobro in aktualno pride še prav v prihodnjem letniku, v katerem pa namerava urednik upoštevati predvsem dijaške prispevke. Obljubljeno imamo zopet celoletno dijaško povest iz športnega življenja in tudi dosti dijaških prispevkov v vezani in nevezani besedi, še čaka v urednikovi miznici, da jih prinese Mentor v svojem 26. letu. Poleg dijaškega leposlovja pa tudi v prihodnje ne bo opustil svojega vzgojnega in poučnega poslanstva, pri čemer ga bodo podpirali priznani vzgojitelji in strokovnjaki.

Vse dosedanje naročnike prosimo, naj ostanejo listu zvesti in ga še priporočajo pri svojih prijateljih in znancih. Ne smemo se zadovoljiti z letošnjim številom naročnikov, čeprav je lepo. Geslo dosedanjih Mentorjevcev bodi: Mentor mora zajeti vse naše dijaštvo!

MESTNA HRANILNICA

LJUBLJANSKA

NOVE IN OPROŠČENE VLOGE
DIN 149.000.000,- SO VSAK ČAS
IN BREZ OMEJITVE IZPLAČ-
LJIVE. - ZA VSE VLOGE JAMČI

MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA

ANTON SFILIGOJ

Ljubljana, Frančiškanska ulica

poleg frančiškanske cerkve, na-
sproti kavarni Union.

Ima vedno na zalogi:

Najlepšo izbiro devocionalij in
vse šolske in pisarniške potreb-
ščine, kakor šolske zvezke, vse
uradne listine, kuverte, črnila,
risalno orodje, tuše, risarske pa-
pirje, glavne blagajniške in
druge trgovske knjige, nalivna
peresa, tiskalnike, pisalno garni-
ture, pisarniški papir itd.

Šolske potrebščine

kakor zvezke, ma-
pe, peresa navadna
in nalivna, svinčni-
ke, risalni papir in
risalno orodje, ak-
tovke, nahrbtnike
itd. nudi po konku-
renčno nizkih cenah

trgovina

H. Ničman

Ljubljana

Kopitarjeva ul. 2.

Tudi to morate vedeti!

Med najmanj upoštevanimi panogami našega narodnega gospodarstva je v krogih slovenskega izobraženstva zavarovalstvo. Ni čuda. Saj niti 40 let ni tega, ko je bila ta važna gospodarska panoga izključna domena nenarodnega kapitala. In vendar se zbirajo tu ogromna denarna sredstva, glede katerih slovenski gospodarstvenik ne more ostati ravnodušen. — Še manj je mogoče razumeti, da mnogi slovenski izobraženci še vedno dovolj resno ne pojmujejo narodnogospodarskega poslanstva

Vzajemne zavarovalnice

Mladina, ki boš v kratkem prevzela odgovornost za vso našo rast, vedi, da je narodno zavarovalstvo med najvažnejšimi narodnostnimi življenjskimi funkcijami!

Nova založba.

Ljubljana, Kongresni trg 19

Knjigarna

Vse šolske, leposlovne in znanstvene knjige.

Trgovina s pisarniškimi potrebščinami

Tehnično in risalno orodje, barve, zvezki, nalivna peresa i. t. d.

Dijaki! Po najnižji ceni se Vam nudijo pomožne knjige: Kelemina, Literarna veda; Stele, Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih; Cankar, Uvod v likovno umetnost, izbrani prevodi iz klasičnega slovstva itd.

LJUDSKA POSJOJILNICA V LJUBLJANI

r. z. z. n. z.

Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 6,
v lastni palači.

**obrestuje hranilne
vloge najugodneje.**

Novo in stare vloge,
ki so v celoti vsak
čas razpoložljive,
obrestuje po 4%
proti odpovedi 5%.